

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XV. KÖTET. IX. SZÁM.

A NYELVUJÍTÁS ÉS AZ IDEGENSZERŰSÉGEK.

IRTA

SIMONYI ZSIGMOND

L. TAG.

Ára 60 kr.

BUDAPEST.

1891.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k.** I. Solon adótörvényéről. *Tel'fy Ivántól.* 1867. 14 l. Ara 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz *Tel'fy Ivántól.* 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentírásról. *Tarkányi J. Bélától.* 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. *Szász Károlytól.* 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli háframaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása *Toldy Ferencztől.* 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. *Vambéry Ármintól.* 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. *Imre Sándortól.* 1889. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. *Bartalus Istvántól.* Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai. 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. 3. Baldi Magyar olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szeneci Molnár Albert 1574—1633). *Toldy Ferencztől.* 1869. 176 l. — X. A magyar bővített mondat. *Brassai Samueltől.* 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-ausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratai- és nyomtatványairól. *Bartalus Istvántól.* 1870. 43 l. 20 kr. (1867—1869.)
- II. k.** I. A Konstantinápolyból legújabbban érkezett négy Corvin-codextről. *Matray Gábor* l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikái felfogásról. Székfoglaló. *Szász Károly* r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. *Joannovits Gy.* l. tagtól 1870. 43 l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. *Finály Henrik* l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. *Zichy Antal* l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytani névtár XVII. és XVII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Bessenyei előtt) *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1871. 124 l. Ara 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzókról és megjelölések módjairól. *Gr. Kuun Géza* lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szófejtetések. *Szilády Áron* l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. *Szénássy Sándor* l. tagtól. 1872. 114 l. 30 kr. — XI. A jefterekről. *Szilády Áron* lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Arvay Gergely felett. *Szvorényi József* lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 krajczár. (1869—1872.)
- III. k.** I. Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázóit után. *Brassai Samuel* r. tagtól. 1872. 109 l. 40 kr. — II. Apáczai Cséri János Barczai Ákos fejedelenhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetemi ügyében *Szabó Károly* r. tagtól. 1872. 18 l. 10 krajczár. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. *Szabó Imre* t. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló *Vadnai Károly* l. tagtól. 1873. 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett *Finály Henrik* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ösköltészetre. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. *Dr. Goldziher Ignácztól.* 1873. 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim-történetéhez. *Gr. Kuun Géza* l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. *Riedl Szende* lev. tagtól. 51 l. 20 kr. (1872—1873.)
- IV. k.** I. szám. Paraleipomena kai diorthomena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarra. *Brassai Samuel* r. tagtól. 1874. 151 l. 40 kr. — II. szám. Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálynik dana hangjegye. 1874. 32 l. 20 kr. — III. szám. A classica philológiának és az összehasonlító írja nyelvtudománynak mívelése hazánkban. Székfoglaló *Bartal Antal* l. tagtól. 1874. 182 l. 40 kr. — IV. szám. A határozott és határozatlan mondatról. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1874. 31 l. 20 kr. — V. szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. *Dr. Goldziher Ignácztól.* 1874. 42 l. 20 kr. — VI. szám. Jelentések: I. az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről *Budenz József* r. tagtól. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. szám. Az új szókról. *Fogarasi János* r. tagtól. 15 kr. — VIII. szám. Az új magyar orthologia. *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1875.

A NYELVUJÍTÁS
ÉS
AZ IDEGENSZERŰSÉGEK.

IRTA

SIMONYI ZSIGMOND

L. TAG.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

1891.

A nyelvújítás és az idegenszerűségek.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1891. január 5-dikén tartott ülésén.)

Úgy látszhatnék, hogy nem volt igazam, mikor három évvel ezelőtt*) a m. t. Akadémia előtt azt a nézetemet fejeztem ki, hogy «a neologia és orthologia közti küzdelem jóformán megszűnt, a két párt hallgatag megegyezésre jutott a követendő eljárásra nézve». Ezt a megegyezést úgy értettem, hogy «a neologia ragaszkodik a megállapodott szókhoz, de másrészt meggyőződött róla, hogy a szabálytalan képzéseket ezentúl kerülni kell, továbbá, hogy a szófűzési idegenszerűséget üldöznünk kell; viszont az orthologia — bár tiltakozik a szók önkényes gyártása ellen — megalkuszik azzal a ténnyel, hogy a pótolhatatlan szók ellen hiába küldenénk, s azért fő figyelmét a szófűzési hibák kimutatására irányozza.» — Ma is megmaradok kifejezett nézetem mellett, ámbar — mint mondom — az azóta történt fölszólalásokból úgy látszhatnék, hogy nem volt igazam.

Először is Szarvas Gábor szólalt föl az ellen, hogy pótolhatatlan szókról beszélek, s erre nézve így nyilatkozott: «Hogy, ha szép szálas erdőm van, egy-két korhadt gerenda helyét újjal, jobbal pótolni ne tudnám, annak befogadására kemény a fejem, sehogy se bírom megérteni» (Nyelvőr XVIII. 49.). Igaz, én sem tudnám megérteni, de állítani sem akartam ám. Mert, hogy tisztán kimondjam véleményemet, én az olyan szókat, minők *erény, tény, anyag, szellem*, azért hogy hibásan voltak képezve, nem korhadt gerendáknak, hanem vas gerendáknak tartom irodalmi nyelvünkben. A gerendák beszerzésekor a háztulajdonos és

*) A Nyelvújítás Történetéhez cz. értekezésemben.

az anyagszállító akár hibásan jártak el, akár nem, akár megcsalták egymást, akár nem: a gerendáknak minősége nem ettől függ, hanem csakis és kizárólag attól, hogy milyen az ellentálló képességük. Már pedig, hogy az olyan szóknak, a minők említve voltak, nagyobb az ellentálló erejük, mintsem holmi korhadt gerendáké: az hallgatólag el van ismerve az által is, hogy a Magyar Nyelvőr, — mely immár áldásos működésének huszadik évébe lépett, s mely megtett minden tőle telhetőt — sem maga nem kerülte az ilyen szókat, sem másoknak nem ajánlott más szókat helyökbe. Hiszen lehetne talán az *erény* és *szellem* helyett *erkölcsöt* és *elmét* ajánlani, vagy *tény* és *anyag* helyett *faktumot* és *matériát*; de amazok már annyira meggyökerezett elemei a magyar műveltségnek, hogy ilyen szócserék által nem tehetjük többé kértelművé beszédünket s itt minden kísérlet hasztalan volna, s a Nyelvőr, ha eddig nem tette, bizonyára ezentúl sem fogja ilyen meddő kísérletekre tékozolni erejét.

Értsük meg egymást. Nem azt mondom én, hogy mikor megalkották azokat a szókat, nem lehetett volna jobbakkal pótolni őket. Meg vagyok pl. győződve, hogy annak idején az *erény* fogalmára legjobb lett volna az *erkölcs* szót lefoglalni (a mint hogy akarta is Kulcsár, I. Szemere P. Munkái III. 137.); így a *szurony* helyett jobb volna a harminczas években előkerülő *puskator*, a *tüzér* helyett a régi *pattantyús* stb. De ma már nincsen annak ideje, hogy ily hiú küzdelemben vívódjunk, ma már késő ez általánosan használt szók helyett jobbakat ajánlani. Késő, ám b á r a mai korszellem, ha ma alkotnak hasonló szókat, be nem veszi őket, be nem veszi a *lélekidomárt*, még ha Jókai mondja is, be nem veszi a *távbeszélőt*, még ha országos törvény van is róla. Jól jövendőlt Szemere Pál, mikor azt írta egy Kazinczyhoz intézett levelében 1815-ben (Szemere Munkái III. 120.): «Nem addig kell-e sietni az újításokkal, míg a nyelv megállapodásának kora el nem érkezik? Lesz idő, hogy a sietésnek sem ideje, sem alkalma, sem sikere nem leend». — Ime, ma elérte irodalmi nyelvünk a megállapodás korát (már a mennyire szó lehet megállapodásról a nyelv életében): ma már a hibás képzések sikere nem áll arányban a rájuk fordított fáradsággal, de sikertelen volna a pótlás kísérlete is a bevetteknek egy részére nézve. Egyébiránt Szařvas maga is szó-ról-szóra így nyilatkozik: «Bizonyos szók annyira meggyökereztek

a nyelvben, annyira megszokottá lettek, hogy ellenük való küzdelmünk, ha megkísérlenők is, előreláthatólag sikertelen maradna» (Nyelvőr XVIII. 61.). Ugyanezt értettem én is a pótolhatatlanságon, s ma is azt hiszem, hogy e szótat joggal neveztem pótolhatatlanoknak.

A második fölszólalás mostanában Ballagi Mór é volt (l. a Budapesti Szemlében 1890.). Fölolvasásának két célja volt. Az egyik, hogy megint egyszer meg próbálja menteni a nyelvújítás «alkotásainak» becsületét s ezáltal elejét vegye annak a szemrehányásnak, hogy magyar-német szótárának 1890-i kiadásában benne vannak majdnem kivétel nélkül az előbbi kiadásoknak nemcsak elfogadott szavai, hanem összes csodabogarai is. Ő azzal menti magát, hogy a szótárírónak kötelessége mindent lajstromozni, a mit a nyelv használ; pedig ő azokat a szótakat is lajstromozta, a melyeket a nyelv egyáltalán nem vett használatba, minők *fürkut* (artesischer brunnen), *fötebelne* (firstenlauf) és száz meg száz efféle kifejezés (a mint meg is vallja — leplezve és sajnálkozva — magyar-német szótára 1890-ki kiadásának előszavában). Ballaginak nem fog sikerülni soha, hogy az elfogulatlanul ítéldöket meggyőzze ez eljárásnak helyességéről, s bizvást állíthatom, hogy fölszólalásának ezt a célját nem érte el.

Azonban föltétlenül igazat adok neki fölszólalásának másik céljára nézve: a mennyiben t. i. föl akarta tüntetni azon eljárás tapintatlan és káros voltát, mely az iskolát teszi orthologiai viták színhelyévé, mely a nyelv és stilus tanítására szánt időt meddő szórostálgatásra pazarolja, mely a magyar klasszikusok nyelvet nem követendő mintául, hanem elrettentő példa gyanánt tünteti föl! Hogy ezt félszeg eljárásnak tartom, bebizonyítottam azzal, hogy — noha a Nyelvőrben s a fölnöttek számára kiadott Antibarbarusomban eleget küzdöttem az irodalmi hibák ellen — iskolai nyelvtanaimnak tíz kiadása közül egyikben sem tárgyaltam a hibás képzéseket, egyikben sem közöltem az *index verborum prohibitorum*-ot.

Ha pedig Szinyei József mentségül az iskolai Utasításokra hivatkozik, (Ballagi elleni védekezésében, Nyelvőr XIX. 164.): maga is megvallja, hogy a gymnasiumi utasításban csakis az idegenszerűségekről van szó, tehát a szóalakok közül legföltrebb a *vizbő* és *kötsző*-féle németes összetételekre czéloz (ezeket én is

megemlítettem nagyobbik nyelvtanomban). És ha a reáliskolai utasítás alaktani helytelenségeket is említ, ez először azt mutatja, a mit több más részlet is bizonyít, hogy ez az utasítás nincsen oly körületekintéssel fogalmazva, mint a gymnasiumi, másrészt nem menti az olyan tanárt, a ki remekíróink nyelvét első sorban szóróstálgatás tárgyául használja. Ezen fölfogás mellett nyilatkozott tavál egyhangúlag az erettségi enquête is, pedig a kik abban részt vettek, azok igen jól ismerik az utasítások szellemét (pl. e sorok írója maga fogalmazta annak idején a gymn. utasításoknak a magyar nyelvtanra vonatkozó részét).

Az utolsó fölszólalás Joannovics György t. tagé volt s mindenesetre hozzájárult a kérdés tisztázásához, a mennyiben kimutatta Ballagi Mórnak következtelenségeit és túlzásait.

Azonban mind ezek a fölszólalások részint csak az elvek fönttartását czélozták, részint *pro domo*-félék voltak, s azt hiszem, nem változtatták meg azt a helyzetet, melyet e sorok elején ismételt szavaimmal jellemeztem. A nyelvújítás jogosultságáról való elvi vitának — ha tudna is még valami újat produkálni — ma már alig van valami célja. Azért e téren nézetem szerint két teendőnk van. Egyik abban áll, hogy azokat a hibás kifejezéseket üldözzük, melyek még nem gyökereztek meg s így még kiirthatók. Másik teendőnk pedig, hogy most, midőn a régi nyelv szótára befejezéséhez közeledik, foglalkozzunk immár tüzetesebben a nyelvújítás történetével, melynek mai irodalmi nyelvünkre való nagy fontosságát senki sem tagadja. E célra igen jó szolgálatot fognak tenni Szemere Pál Munkái, melyekkel csak az imént ajándékozta meg irodalmunkat a Kisfaludy-Társaság, továbbá Kazinczy Ferencz Levelezése (az Akadémia megbízásából Váczy J. szerkesztésében), melynek már első kötete nem egy értékes fölvilágosítást ad (v. ö. Philol. Közl. XIV. 825.). E célnak kívántam szolgálni «A Nyelvújítás Történetéhez» című akadémiai értekezésemmel, melyben kimutattam a nyelvújításnak előzményeit. S ugyanezen irányban vélek szolgálatot tenni nyelvtörténetünk ügyének s egykor készülendő teljes szótárunknak azzal, hogy most egy Kazinczy-Szótáron dolgozom, mely fölkarolja Kazinczy-nak egész szókészletét és földolgozza a Nyelvtörténeti Szótár módja szerint.

Kazinczyval való foglalkozásom eredményeül egyelőre a jelen

tanulmányt bátorodom előterjeszteni, mely Kazinczynak idegenszerűségeivel foglalkozik.

A mi Kazinczynak az idegenszerűségek meghonosítását illető elveit illeti, erre nézve kitűnő tanulmányt bírunk Halász Ignácznak «Kazinczy mint fordító» című czikkorozatában (Nyelvőr XII.). Kíváncsinos azonban az is, hogy Kazinczynak elmélete mellett gyakorlatát is ismerjük, hogy rendszeresen össze legyenek állítva és megbírálván mindazok a fordulatok, melyeket Kazinczy ültetett át más irodalmakból a miénkbe. Ennek a szükségnek kíván megfelelni a jelen dolgozat.*)

Ebben az összeállításban a dolog természeténél fogva főleg a németes fordulatokkal kell foglalkoznom. A lényegtelen, ötletszerű kifejezéseket mellőzve, csak azokat tárgyalom, a mik vagy mintául szolgáltak másoknak s Kazinczy befolyása által többé-kevésbé meghonosultak irodalmi nyelvünkben s ennek mai alakulásában tényezők lettek, vagy legalább Kazinczynál annyiszor ismétlődnek, hogy az ő nyelvezetére nézve jellemzők. Sok esetben pedig azt fogja tapasztalni az olvasó, hogy egy-egy jelentést vagy szerkezetet épen az idegenszerűség vádja ellen megvédeni volt alkalmam, vagy legalább idéztem, hogy úgy mondjam, az enyhítő körülményeket, vagyis azokat a nyelvünkben már megvolt szólásokat, melyek megkönnyítették az idegen szólás meghonosítását. Sokszor meg épen azt kell kiemelnem, hogy Kazinczy nem csak idegenszerűség nélkül fordít, hanem sikeresen és szépen alkalmazza a magyar nyelvnek egy-egy jellemző sajátosságát.

Eljárásomra nézve még csak azt az egyet jegyzem meg, hogy a kifejezések szokatlanságának megvilágítására összehasonlítás kedvéért, a hol csak lehet, szembeállítjuk Kazinczy fordításainak egy-egy régibb s egy-egy újabb kiadását, továbbá Kazinczy fordítását ugyanazon munkáknak másoktól eszközölt akár régibb, akár újabb fordításával.

Így a kilencz kötet elsejében foglaltak közül a Mar-

*) Radó Antal közölt ugyan egy érdekes gyűjteményt Kazinczy idegenszerűségeiből (Nyr. XII.); de először is sok hiányzik belőle, másodszor nincsenek összehasonlítva az eredeti helyekkel, harmadszor sok olyas van idegenszerűnek mondva, a mi nem az; végre nincsenek kifejtve a magyarázó s a mentő körülmények.

montelhez idézzük ennek 1808-ki első kiadását (E g y v I r. = Egyveleg Irások I.) és Báróczy fordítását (Kazinczy kiadásában); a P a r a m y t h e k k e z ezeknek első kiadását 1793. A II. kötethez, nevezetesen Ábel Halálához Kónyi János fordítását (Pest, 1775), az Első Hajóshoz ugyancsak Kónyiét, azonfölül az utóbbihoz és Dafnishoz Nagy Sámuel névtelenül kiadott fordítását (Pozsony, 1797.). A III. kötethez az I d y l l i u m o k n a k első kiadását (Kassa, 1788.). Az V. kötethez a S z t e l l a első kiadását (Pozsony, 1794.). A VI. s VII. kötethez Fábián Gábor újabb O s s z i á n-fordítását (Buda, 1833, három kötet). A VIII. kötethez Szigligeti J. E g m o n t-fordítását. A IX. kötethez B á c s m e g y e i L e v e l e i n e k első dolgozatát (Kassa, 1789). — Legtöbbször idézem a kilencz kötetet, még pedig egyszerűen római számmal minden további jelölés nélkül. A többi rövidítések nagyrészt megfejtethők az imént elsorolt címekből. A mik még hiányzanak közülök, itt következnek: *Levelez.* = Kaz. Levelezése (a M. T. Akadémia megbiz. közléteszi Váczy J. 1890. I. kötet: 1763—1789). — *Lev.* = Kaz. Levelei (három kötet). — *Glott.* = Glottomachusok (Kazinczynak a nyelvújításról való levelezése az Akadémia kézirat-tárában.) — *ErdLev.* = Erdélyi Levelek (1816). — *Ut.* = Utazások (kiadva Bajza és Toldytól). — *Barnh.* = Barnhelmi Minna, Lessing után. — *SS.* = Miss Sara Sampson, ugyanattól. — *Em.* = Emilia Galotti, ugyancsak Lessingtől. — *Pyrk.* = Pyrker után: A szent hajdan gyöngyei. — *Reg.* = Regék Mailáth után.

Előzetesen s csak mellesleg említem Kazinczynak azt az ismeretes szokását, hogy az olyan idegen szókat is, melyeket nyelvünkben latin végzettel szoktak alkalmazni, s melyek e latin végzettel vagy már ennek magyaros elváltozásával nagyrészt meg is honosultak, — ő német vagy még inkább franczia hangzással akarta mintegy divatosítani, modernizálni. Evvel egyrészt az volt a célja, hogy rövidítse a szólakokat, másrészt, hogy elkerülje a sok *-um*, *-a*, *-us*, *-is* szóvég egyhangúságát. Példák:

Paradicsom: Egy boldog *paradízt* festvén távolról szemeim elébe: indem sie mir ein *paradies* von weitem zeigten (VIII: 146). Ezek a *paradízi* órák: diese *paradiesischen* stunden (IV: 356, V: 229). *Templom*: Egy görög ízlésű *tempelt* állít (Lev. I: 319). *Theátrum*: A *theáterek* (IV: 356). *Sceptrum*: *Czeptert* adnak kezébe: ein *scepter* (IV: 389). *Galeria*: Te a *galerieben* vársz: in

der *galerie* (VIII:222). «*Phantáziáimat*» a Bácsm. első kiadásában 21; a másodikban már: *phantasie*-imet (IX:22). *Hypochondria*: Megsejté benne a *hypochondrie* jeleit (IX:177; de u. o. 179: a *hypochondriásoknak* legjobb gyógyító helyek; magyarosabb alak a *hypochondrikus*-nál). *Pauza*: Rövid *pauze* után 237; de: egy sok-jelentésű *pauza* SS. 103. *Scéna*: Hamar műla el e *scén* is (I:363. a Param. első kiadásában 57 még így: hamar múlt el ez a *Scéna* is). *Thea*: Egy findsa *théet*? (Barnh. 32). *Flandria*: Azon szerencsétlenségnek, melly *Flandernt* éri (VIII:132). *Frizúra, karrikatúra*: Magas *frizürrel* nagy *carricatürt* tészen (IV:375. francia ejtésű *-ür*-rel helyettesítve a német *ur*-t).

Athénás h. *Athen* (I. Szemere Munk. III. 160).

Horatius h. *Horáitz*, *Homéros* h. *Homér*.

Frázis: E *phrázok* IV:40. *Generális*: *generál* IV.

Pantomimikus, pantomimice: Valami *characteristikait* *pantomimisch* fejeznek ki IV:404.

Sok ezer nézőknek *interesséje*: das interesse so vieler tausend menschen (IV:394. v. ö. *interes*).

Egy düell, egy *scharmützel* vagy egy csata IV:383. (Az újabb német *-el* végű kölcsönvételek a magyarban rendesen *li*-re végződtek, mint *kapsel*: *kapszli*, *mantel*: *mántli*, *röckel*: *rékli*, *griffel*: *grifli*; I. Nyr. VII:245.)

Fölösleges volna valamennyi példát felsorolni, mert ez eljárásban Kuzinczy nem igen talált követőket, csak az *-us*-végű szók rövidítésében (*Horácz*, *Homér*; így *filozóf*, *pedagóg*, *monolog*, *dialog* stb.)*) A német és francia nyelvnek efféle hatását érzi ugyan újabban is irodalmi nyelvünk, de más szónemekben, s leginkább csak a melléknevek használatában. Sokan rövidítik az *-ális*-végű mellékneveket *-ál*-végűekké: *collegiál* érzelmek, *ideál* irány stb., de ez ma is idegenszerűnek hangzik. Csak az *-ivus* helyett alkalmazott *-ív* végzet honosult meg irodalmi és művelt nyelvünkben,

*) Egyebekben csak ideig-óráig követte egy-egy tanítványa. V. ö. pl. Szemerének következő helyét (Munkái III. 159): «Mely sok tudomány, s nem a Tudományos Gyűjtemény extractjainak manierjokban, s távol minden pedántságtól; mely romantisch scénák, s a tónban mint van ott a sentimentál és naiv összeolvasztva!» — És még (u. o.): «Eleganz és correctheit és gratzie!»

s ez nyereségnek tekintendő annyiban, hogy nem kell az *-ivus*, *-iva*, *-ivum* megkülönböztetésével törődnünk, pl. *relativ szám* (*relativus numerus*), *relativ szerkezet* (*relativa constructio*), *relativ névmás* (*relativum pronomen*).

Szintén csak érintem azt az ismert tényt, hogy Kazinczy egyáltalán nagyon kedvelte az idegen szókat, de inkább régiebb munkáiban. Szemere is említi (Munkái III. 160), hogy Bácsmegyei Leveleit jellemzi az «idegen szókkal élés, holott a purismus akkor a legnagyobb divatban volt». — «Ilyen pl. az *onkel*, melyet az előtte is ismeretes *naggybátya* helyett csakis azért használt, mert szebb hangzatúnak tetszett előtte; vagy ilyen a *fájn*, mely helyett már a XVIII. század közepén [már a XVI. sz. végén, mint a Nyelvtört. Szót. mutatja] használták a *finom*-ot». (Radó A. a Nyelvőr XII. 366. lapján, hol egyúttal összegyűjtötte a Kazinczy használta idegen szókat.)

* *

Az idegen szók és szóalakok használatán kívül az idegenszerűségeknek két fő osztályát különböztethetjük meg. Egyik a szóhasználati vagyis jelentéstani idegenszerűségeket foglalja magában, midőn ugyanis az egyik nyelvnek kitételeit nem csak értelem szerint, hanem szószerint hozzák át a másik nyelvbe, midőn szóruiszóra fordítanak, a helyett, hogy gondolatrul gondolatra fordítanának. A másik a szófűzési és mondatfűzési idegenségek osztálya, mikor az idegen nyelvnek szerkezeteit fordítják le ízről ízre. *) E szerint hát a mi föladatunk is két részre oszlik: egyik a jelentéstani, a másik a mondattani idegenszerűségek tárgyalása.

*) Mind a kettő előfordul a természetes nyelvfejlődésben is, persze sokkal ritkábban; l. erről A Magyar Nyelv I. 129—132. (vagy Nyelvőr XVII. 486—489).

ELSŐ SZAKASZ.

JELENTÉSTANI IDEGENSZERŰSÉGEK.

Összeállításomnak ezt a részét két fejezetre osztom. «*Alaki jelentés*» czíme alatt a szóképzési kategoriák használatát fogom vizsgálni, hozzáértve az összetételt is. «*A nyagi jelentés*» neve alá foglalom össze az egyes szók jelentésében észlelhető idegenszerűségeket, a mennyiben a szó jelölte fogalomnak anyagát, tartalmát illetik, nem pedig az alakokban kifejezhető módosításokat. (A további részletezésben is «*A jelentéstan alapvonalai*» cz. akadémiai értekezésem fölosztását követem.) A jelentésváltozásnak e két neme határozottan különálló két jelenség a beszélő nyelvérzékében, s így azt hiszem nincs igaza Szilasi Móricznak (Nyr. XV: 243), hogy e fölosztásnak pusztán grammatikai alapja volna, nem pedig lélektani.

A) Alaki jelentés.

1. Az igenemek használata.

I. Mindenekelőtt a cselekvésnek mennyiségét illető alakok használatát vesszük szemügyre: melyek a cselekvésnek vagy ismétlődését és egyszeriségét, vagy folytonosságát és egyes mozzanatait különböztetik meg egymástól.

Itt először is a gyakorító igék használatáról kellene megemlékeznünk. Tudjuk azonban, hogy a németnek nincsenek határozott gyakorító igéi *) és nem különbözteti meg a mi gyako-

*) A *streichen*, *lächeln*-félék már nem egyszerűen gyakorítók, hanem elaprózást, kicsinyítést fejeznek ki.

ritó, mozzanatos és kezdő igéinket egymástól, úgy hogy pl. «*csörög, csörren, csördül a láncz*» a németben egyaránt: *die kette klirrt*. Körülírással pedig, főleg igekötőkkel és a *mehrmals, oft* stb. határozókkal csak olyankor él, mikor a megkülönböztetés szüksége szembeszökő, de különben egészen elhanyagolja. Itt tehát a német nyelv a magyar fordítót hibára nem csábítja. De érdemül tudhatjuk be azt, ha a fordító kiérzi, mikor kívánja meg a magyaros beszéd az említett árnyeklatok érvényesítését; — s Kazinczy rendszeren kiérzi, hol teheti ily módon magyarosabbá stilusát. Csak néhány példát említünk:

Úgy tetszik, mátkája hollétét *nyomozgatja*: *sie sucht, glaube ich, hier ihren bräutigam* (Barnh. 25). Sinkább *eladogatja*, zálogba *hánnya* holmijét! und *verkaufen* lieber, und *versetzen* lieber (79. *hány* is olyan értékű, mint a *vet, tesz* igék gyakorítója). — A tölem *ellopdosott* örömeiket: *die gunstbezeigungen, die du mir entwandtest* (SS. 35). — Te új tűzzel térél vissza karjaim közzé, hova csak mint könnyű kötelékekbe, nem mint nehéz béklyókba *fogadoztalak*: *in meine arme, in die ich dich nur als in leichte bande und nie als in schwere ketten schloss* (u. o.).

A gyakoritásnak nyelvünkben egy másik módja az, hogy az igekötőt kettőztetjük, pl. *fel-felváltva* = *felváltogatva*. Ezt Kazinczy szintén sokszor s ügyesen alkalmazza:

A leányok kara mostan így éneklé, *fel-felváltva* egymást, a Nymphák dicséretét: *da sangen die mädchen je ein chor nach dem andern* (II: 222). A részeg Faunok a Nymphákkal tánczoltanak, s *le-leguggoltak* körülöttek s néha *fel-felkapták*, s dobogó szívek tájékain *meg-megcsókolták*: *trunkene Faune tanzten mit Nymphen, und bückten sich im tanz, und huben die sträubenden Nymphen hoch empor, und küssten sie ans schlagende herz* (II: 329). *Nekem nekem* szökik: *er springt vor mir her* (Barnh. 23).

Ez első rovatunkba vonhatjuk a folyó, befejezett és beálló cselekvés jelölését. Az első kettőről alig van mondanivalónk, ámbár megjegyezhetjük pl. a *mi írva van* perfectumunknak magyaros használatát a köv. mondatban:

Én letekintek rájok a tetőről, s el vannak fúva mint a hamv: *schau ich von höhn auf das volk, wie asche zerstiebt es meinem blicke* (VII: 13).

Annál inkább meg kell emlékeznünk a beálló cselek-

vésnek *írni fogok*-féle kifejezéséről, de csak azért, hogy Kazinczyt e tekintetben az idegenszerűség vádjá ellen megvédjük. Voltak és vannak, kik e kifejezésmódot idegennek tartják, s azt mondják, a tősgyökeres magyar ember nem beszél így. *) A jelentő módú alakra nézve elég, ha itt Szarvasra hivatkozunk, ki «A Magyar Igeidők»-ben (277—282.) szépen és világosan előadja ez igealak történetét. Már az Ehrenfeld és Nádor codexekből s a legrégibb nyomtatott irodalomból idéz példákat, említi hogy a XVII. századbeli nyelvészek már a nyelvtanba is fölvették, s hogy «ez idő óta napjainkig nem csak az irodalom, hanem maga a nép is, ha a cselekvést mint jövőt akarta s akarja hangsúlyozni s kiemelni, határozottan az *írni fog* alakot alkalmazta s alkalmazza». Igaz, hogy némely vidéken még ma sem divik ez alak, s pl. a balatonmelléki embernek — ha északra csak Esztergomig is elmegy — nagyon megüti fülét a *fogok* használata: de ebből nem szabad mindjárt a magyartalanság vádját kovácsolni ellene. A *fogok*, ilyenkor olyan értelemben van használva, mint az «*íráshoz fogok, neki fogok a munkának*» stb. kifejezésekben; tehát a. m. a *kezdek* ige, mely maga is szolgált a XVI. században ugyanazon árnyéklat kifejezésére. **) S tudjuk, hogy régibb íróinknál ez alaknak mult ideje is volt («az oroszlan *ívölteni foga*» Pesti Gábornál stb.), s a nép beszédéből mai nap is idéznek ilyeneket: «*enni fogtunk, kaszálni fogtak* (kezdték)». ***) Hogy nem egyszerű lefordítása az idegen kifejezésnek, az amúgy is világos, mihelyt szembeállítjuk velük: a tót *budem volat*, a német *ich werde rufen* szó szerint a. m.

*) Így Imre S. Szépir. Figy. II:66 a Kazinczy előtti nyelvről szólóban azt mondja, hogy «megszületett a *fogok* körülírású jövő, melynek idegenességét a nép nyelve nyilván mutatja». — Az Idegen és Hibás Szólások Bírálataiban már csak azt mondja róla, hogy «régibb nyelvészeink azt tartották, hogy német, Miklosich legújabbán azt állítja, hogy szláv beszéd hatására alakult; mindenik lehetséges», s aztán meg a *fog* igeének «kezd» jelentésére hivatkozva megjegyzi: «Ez mégis bizonyít annyit, hogy a mások példájára megérzett szükségét saját módunk szerint pótoituk».

**) V. ö. Horvát A.: Gyümölcsfádat ragya *megemészt*i, olajfának ő zsírával nem *kezd*sz meghízni, leányiddal nem *fogsz* nydjaskodni, mert mind *kezd*nek *rabba* lenni. — Telegdi Ev. I:111: nem is *fog* találatni, még-nem azt *kezdik* mondani . . .

***) Imre S. Idegen Szól. 136. CzF. szót. «fog (2).»

„leszek híni“, nem pedig *fogok híni*. Ellenben a mienkkel egészen egyező észjárást mutat a rokon zürjén nyelv megfelelő kifejezése, mely szintén a „kezdeni“ (*pondini*) segédigével alakul; pl. szórul szóra megfelel egymásnak a köv. két mondat (Maté ev. 12:21): *i si nimvilo pondasni nadetsini jözjas* = és az ő nevében *fognak reményleni a népek*.

Az *irni fogok* idegenszerűségének vádja, ha igaz volna is, nem illetné Kazinczyt, mert hiszen régen előtte s utána is mindig közdivatú volt az irodalomban. Ellenben Kazinczy sajátja, hogy az itt tárgyalt alakot igen gyakran használja a föltételes módban is. Példák:

Esetem annál inkább *fogna kínozni*, mivel magam valék oka: mon malheur serait d'autant plus sensible, que j'en serais moi même la cause (I: 8. Báróczynál ugyanez a hely: anynyival érzékenyebb lenne szerencsétlenségem, a' mennyiben magam volnék oka). Az volna szép, ha akkor *fognám* magamat szereteted felől elhíttetni akarni, mikor a menyegzői kötés tiszteddé tette volna azt, mikor azon kénytelenségbe fogtalak volna hozni hogy szerelmet szinlelj: il sera bien temps de m'assurer de votre amour, quand l'hymen vous en aura fait un devoir, et que je vous aurai reduite à la nécessité de feindre (Báróczynál jelentő mód). — Felelek érte, ha tudná... , *piritani fogna*, hogy óráimat okosabban nem használom: s'il savait... , je ne doute pas qu'il ne me fit une querelle d'employer si mal mes leçons (I: 24. Bár. ha tudná... , nem kétlem, hogy *össze ne veszne* velem). — Ha te minket szeretnél, az *fogna lenni* fő gondod: *liebest* du uns, dann *würd' es* deine zärtliche Sorge sein (II: 17). *Oda lenne*... s az ő halála *nevelni fogná* nyomoruságomat: im kalten entsetzen *würd' er dahinsinken*, dann würde der anblick meinen jammer *mehren* (II: 112). Igy öltözve? az nem *fogna illeni*: *es schickt sich* nicht in diesen kleidern (III: 18). Ha én volnék az Úrnak, azt magam sem igen *fognám tenni akarni*: vielleicht *tät' ich* sie an Ihrer Stelle eben so wenig (III: 126). A Clavigo gyilkosa nem *fogná meglátni* a Pyrenéeket: der mörder des Clavigo *würde* die Pyrenäen nicht *zurückmessen* (III: 131). Hogy ha ezen elégtét a megsértettet *megnyugtadni nem fogná*, kész leszek... : dass, wenn diese satisfaction der beleidigten nicht *hinreichend sein sollte*, ich bereit bin... (III: 135). Osszián *szaladni nem fogna*, elébe

fogna állani lelke s ezt kiáltaná neki: dennoch würde nicht Ossian fliehn, ihm trüt' entgegen sein geist (VII: 65). Ha ezt *ki fogná-m-e állhatni?* ob ich's wol ertragen könnte? (IX: 7. a Bácsm. első kiadásában: valljon kiállhatná-m-e?) *Maga fogott volna hozzám jöni:* sonst wäre sie mitgekommen (IX: 141. Bácsm. 177: különben ő is *eljött volna*) stb. stb.

Lehetséges, hogy Kazinczy, e gyakori használattal valóban a német irályt utánozta, melyben ez a körülírás nagyon közönséges, s ha utánozta, szándékosan utánozta, mert olyankor is él vele, midőn a német az egyszerű (*ich täte*) alakot használja, s mikor jelentő módot kell fordítania (l. az idézett példák közt), továbbá mikor francziából fordít, sőt eredeti írásaiban is (pl. Bácsm. Toldalékjában IX. 172: ha a leány és szüléi hibásoknak nem volnának hagyva, Bácsmegyeit nem *fogná szánhatni* az olvasó; vagy Lev. III. 160. *azzal fogtalak volna vádolni*). Különben ezt az *írni fogna* alakot ép oly kevésbé tarthatjuk némely nyelvészünkkel egyenesen idegenszerűségnek, mint az *írni fog* alakot. Azon kívül, hogy emennek természetesen megfelelő föltétes módja, hivatkozhatom a Nyr. X: 322. közölt összeállításomra, mely szerint ez a föltétes alak Heltaitól kezdve mind a régiebb, mind az újabb irodalomban elégszer előfordul.*)

Azonban tudunkra Kazinczynál találkozunk először a *fogtalak volna hozni, fogott volna jönni* stb. szólásokkal (a példákat l. fönn) s ezeknek következő egyértékűjével: Mely boldog *fogék lehetni*, ha enyém lehetett volna ő: welch eine seligkeit müsste das gewesen sein (IX. 146. Micsoda boldogság lenne az, Bácsm. 186).

II. A módhasználatra nézve azt mondhatjuk, vajha nagyobb mértékben engedte volna magát Kazinczy a német nyelvtől befolyásolni, akkor jobban szabadúlhatott volna az e tekintet-

*) Minthogy ott néhány hiba csúszott be, v. ö. a NyttörtSzót. 2. Fog czikkének 13. pontját. — S íme még néhány példa: Az apácza mindeneket megígére, hogy úgy elrejténé Elvirt, hogy senki semmit nem fogna róla tudni (Mikes: MulN. 194.). Oh bár efféle zsarnoka volna a jelennek! Láncai hamar fognának oldani: Oh! that the present hour would lend another despot of the kind! Such chains as his were sure to bind (Ar: Az új-görög dalmok). Bizton hiszem, hogy szerencsét fognék csinálni e pályán is (Jók.: Táblab. I. 191). Jaj de nehéz olyan szívre találni, hűségesen holtig fogna szeretni (NépkGy. II. 147).

ben nálunk régóta meggyökerezett latinosságtól. Ismeretes dolog ugyanis, hogy a német módhasználat sokkal kevésbé tér el a miénktől, mint a latin, melynek nyögét nyögte régibb irodalmi nyelvünk. Elég lesz egy két példa az imént kifejezett óhajlás igazolására:*)

Midön egy reggel *kinéznék* hajlékomból s szememet az oltár felé *intézném*, ime az Úr lángjai ragyogva lobogtak: als ich einmal bei frühem morgen aus meiner hütte *hervorsah* (II. 69. Kónyinak Kazinczyénál régibb fordításában 63: midön *föltekinték*). — Midön ezt *mondaná*: da sie so *sprach* (II: 175. Kónyi 167. a midön így *szólla*).

A különben ügyetlenül s gépiesen fordító Kónyi éppen azért kerülte el a latinos kifejezést, mert szó szerint fordította a német jelentő módot!

A németben a potentialis, a lehetőség módja (finn *tietenät-hän*: m. tudhatod) többnyire így hangzik: *du wirst es wissen*. Azonban a német nyelvtől függetlenül keletkezett a mi nyelvünkben is egészen hasonló észjárással megint egy *fog* segédigével képzett kifejezés: *tudni fogod*, s aztán a múltban *tudni fogtad*, de az utóbbi úgy látszik csak Erdélyben divik.***) Tehát megint nem tekintjük idegenszerűségnek, ha Kazinczy így fordít:

A kézirat *el fogott hányódni*: *sie werden seine handschrift verlegt haben* (Barnh. 18.) — Annyival is kevésbé, mert akkor is így fejezi ki a gyanítást, mikor az eredetiben másnemű körülírást talál: *Nem kétlem, hallani fogta* a polizei rendelkezéseit: *ohne zweifel kennen* Ihro Gnaden schon die verordnungen unserer polizei (Barnh. 27). Örnagy úr gyűrűmet *fogta visszahozni*: *ich errate, warum Sie sich nochmals her bemüht haben*: mir auch meinen ring wieder zurück zu geben (Barnh. 122).

*) Több példa Radónál Nyr. XII. 460.

**) Hol ugyanolyan értelemben ilyenek is használatosak: *mondta lesz* stb., l. M. Nyelvészet VI. 227. — Különben az *írni fogott* alakot már Pereszlényi grammatikája is említi s utána Révai; és CzF. szót. II: 866. még régibb példákat is idéz, így Eszterházy Miklós nádor leveleiből (1634—1638): «Az nemes kamara tett volt is valami limitatiót, de kevés effectusa *fogott* még eddig *lenni*.» — A futurum exactum értékű meszterkél *írni fogtam* alakkal kelleténél enyhébben bánt el Szarvas: Ige-idők 284.

III. A mivellettő igének a németben rendesen *lassen*-féle körülírás felel meg, s viszont emezt rendesen mivellettővel kell fordítanunk; példa Kazinczynál: Minekutána mindent *tudat* velem: da sie mich doch alles wollen *wissen lassen* SS. 93. — Ismeretes dolog, a mi időnk napi sajtójában nem ritka — társalgásban is hallható már — a *haggy* igével való németes körülírás: *meg haggyta csinálni* e. h. *megcsináltatta* stb. Ezt a germanizmust úgy látszik Kazinczy először alkalmazta sűrűbben, kivált az Ossziánban, de egyebütt is, még pedig szándékosan, úgy hogy leveleibe is behatolt, s még olyankor is él vele, mikor az eredetiben más kifejezés van előtte: *Haggyd hallani* a hadi kürtöt: *lass ertönen* das schlachthorn (VI: 104. Fábián Osszián-fordításában 143: *Riadoztasd* a csatakürtöt). — *Magasztalni haggyta* a hőst: und *liess preisen* des führers ruhm (VI: 150. Fábián: és *hirdetteté* a vezér nevét). — A Nincsi képét kicsinyben *haggyám festeni*: ich habe mir Sophiens portrait ganz klein *kopiren lassen* (IX. köt.: megjegyzendő, hogy a Bácsm. első kiadásában így van: képét kicsinyre *csináltattam*). — Ha tudtam volna, más betűkkel *haggytam volna nyomtatni*, mert ez nagyon elkopott (Lev. I. 174). — Gyakorta te *haggyad zengeni*: oft *erhobst* du deine stimm' (VI: 110. Fábián 149: Gyakran *hallatád* szavad). *Haggyd kelni* a dalt: *erhebe* das lied (VI: 194. Fábián III: 286: *Kezdd el* a dalt). — *Haggyta zengeni* a jajnak énekét: *erhebet* Olla den trauergesang (VII: 192. Fábián: Gyászdalt *zengedeztet* Olla). — Egy visszás történet ma egészen *kiforgatott sarkamból*: ein böser zufall hat mir diesen morgen viel *verdruss gemacht* (IX: 102. Bácsm. 128: Egy visszás történet ma sokat *haggya szenvednem*). Fehérvárott *haggyá megkoronázni* fiát: im Weissenburger Dom *liess* den Sohn *er salben* (Reg. 9).

Újabb időben a kétféle szerkezetet össze is keverik, s így keletkeznek az ilyen kifejezések: *meg haggyta csináltatni*, *le haggyta bontatni*. Édes fájdalommal *haggyja vonatni* magát (Abonyi: A mi nótáink I: 130). Már Verseghy is említi és elítéli ezt a szerkezetet (Analyt. II: 287), s Kazinczynál is megtaláljuk:

Azt éltem karjai közt, a mit nélkülem a felvilággal *haggyott volna élni*: dass ich dasjenige genossen, was Sie ohne mich vielleicht die ganze Welt hätten *geniessen lassen* (SS. 49). *Es mégis el haggyám magamat kapatnom*: und doch liess ich mich fortreisen (Em. 84).

IV. A visszaható igének a németben s francziában nincs külön alakja, mint a mi nyelvünkben, úgy hogy pl. a magyar *húzódik* németül így hangzik: *er zieht sich*, s e német körülírás miatt a *húzza magát*-feléket fordítóink olyankor is használják, mikor a magyaros beszéd visszaható képzésű igéhez van szokva. Elégszer találkozunk ezzel már Kazinczynál is: *)

Kapott az első örvön, hogy alkalmatlan búslakodásomtól *megszabadúhassa magát*: *pour s'affranchir de ma douleur* importance (I: 155. Báróczy már jobban írta volt: Akármicsoda módot kész volt elkövetni, csak annak a színe alatt *megszabadúhasson* alkalmatlan fájdalomtól, Munkái VIII b. 5). — *De nézze körül magát*: *sehe er sich doch um* (Barnh. 11). — A királyfiak *körül tekíngeték* magokat mindenfelé: *sie sahen sich um* (Reg. 61., 136). Nézzd körül magad ebben a szép circulusban (Lev. II. 142*). *Körülpillant*, ha nem hallja-e valaki (helyesen; in dem er sich schüchtern *umsieht*, ob ihn jemand behorcht Barnh. 28). — Kathmor a mezőről a hegyre *vonta magát*: *Cathmor zog sich vom felde zum berg* (VII: 276. Fábiánnál: A síkról a hegyre *vonúlt*). — Alba int fijának s az *visszavonja magát*: *Alba winkt seinem sohne, der sich zurückzieht* (VIII: 246. Szigligeti Egmont-fordításában: a fenékszinre *vonúl vissza*). V. ö. pár sorral előbb Kazinczynál: Félre *vonúl*: tritt an die seite. — Amott Morlának bús képe *mutatja magát*: *dort zeigt sich Morla düstern blicks* (VII: 186. Fábián: *ott terem a haragos szemű Morla*). Az éj *kiönté magát* a tengerre: *es goss sich die nacht auf das meer* (VII: 318. Fábián: a tengert elborította az éj). — Örök elszakadás *nyilatkoztatná ki magát*: *würde sich erklären* (VIII: 180. nyilatkoznék, jelentkeznék). A pótláló *megcsalta vala magát*: *sie hatte sich betrogen* (VIII: 180). Mellyikünk *csalta meg magát*: *welcher von uns sich geirrt hat* (Em. 88). A köv. mondat már eredeti írásában fordul elő: «Nagyon

*) Kazinczynak kortársa, Kisfaludy Sándor, is írja a Himfyben: *Alig nézi magát körül* az ember a világban, ittlétének alig örül, sirja immár tártva van. Sőt Bessenyei is: *Körülnézed magadat*, az idő virágágyadat összetapodta (idézve Beöthy-nél, Széppróz. II. 321). S ez a kifejezés, úgy látszik, Dunán túl meg is honosodott. — A reflexiv alakra nézve v. ö. *nézel-öd-ik*. — A szób. n forgó germanizmusról l. még Imre S.: Hibás Szól. 131. l. (Ha a. m. megnézi magát köröskörül', akkor természetesen kifogástalan.)

meg kellene csálnom magamat, ha közelébb nem volna a hatvanhoz, mint az ötvenhez» IX. 165. e b. *meg kellene csalatkoznom vagy csalódnom*, v. ö. *ich müsste mich täuschen*. — NB. *megcsalja magát* és *csalatkozik* egyazon mondatban mint a fr. *se tromper* fordítása Roch. 78:*) A' ki azt hitette el magával, hogy el lehet mások nélkül, nagyon megcsalja magát: de még inkább csalatkozik, a' ki azt hiszi, hogy mások nem lehetnek el nélküle: Celui qui croit pouvoir trouver en soi-même de quoi se passer de tout le monde, se trompe fort, mais celui qui croit qu'on ne peut se passer de lui, se trompe encore davantage. (V. ö. A ki gonoszúl cselekedik és jót reményl, teljességgel magát meg-tsallya. Salamon és Markalf 1744. 10.)

A köv. példában a német kifejezés nem is reflexiv: Gondolatról gondolatra *hengeríté magát* a tusa az ő nagy lelke felett: ihm *rollt von gedank' auf gedanke die grösse der schlacht vor den geist* (VII: 325. inkább: *hengerült, hengergett, gördült*). De viszont a következőben Kónyi fordított szolgálilag s Kazinczy magyarosan: Elmenjek-e, és *magamat* e halavány kétséges orczával állassam-e elődbe? soll ich *gehn, vor dein aug' mich stellen?* (Kónyi, Ábel halála 104). *Elődbe menjek-e* az elvadult képpel? Kaz. II: 112. És v. ö. még: Hajfűrtödnek egy része szép karodra *fonakodott*: um deinen arm *sich wickelten* (II: 225).

V. A *szenvedő* igét sokszor sikeresen elkerüli, s magyarosabb cselekvő szerkezettel helyettesíti, még olyankor is, mikor a cselekvő személyt nem lehet vagy nem szükség határozottan megnevezni. Föltűnő példa erre a következő: Más nap valami a háziöltözetben kísértő *vagyon*, *munkába vették*: tout ce que le deshabillé peut avoir d'agaçant, *fut mis en usage* (I: 5. t. i. az ott szóban forgó kaczér hölgy vett munkába mindent). Báróczy e helyen a szenvedő igét magyarra is szenvedővel fordítja: *elkövettetett*. Más esetekben azonban elégszer fordítja Kazinczy is szó szerint a szenvedő szerkezetet, mint a köv. mondatban: Hogy a *vád-*

*) Es *schliesst sich* nur an die römische lebensweise ganz an: természetesen *csatolja magát* a római élet módjához (IV: 355). De a mai *csat-lakozik* Kaz. idejében még divatban sem igen lehetett; Kresznerics szótárában csak *csatolódik* van, és a Kazinczy használta *csatolja magát* már Faludinál és SzD.-nál is meg van, l. NyelvtSzót.

czikkelyek cassáltassanak: dass alles niedergeschlagen werde (Barnh. 130).

Az *írva lett*-féle szenvedőnek újabb hírlapi nyelvünkben s Dunán túl a társalgás nyelvében is tapasztalható elterjedését joggal tulajdonítják a hasonló szerkezetű német passivum hatásának. S már Kazinczynál is találunk néhány helyen effélét: *Ha az enyéim lesznek fizetve, fizetve lesznek az övéi is: werden meine bezahlt, so müssen auch die seinigen bezahlt werden* (Barnh. 19). — «Tessek meginni!» Térdel, szúrással fenyegetik, ha szót ad. *Az ital meg lőn írva* (Siposhoz 46).

2. A névszók nemei.

I. Az összetett névszók használatára nézve mindenk előtt Kazinczynak egy érdemét kell kiemelnünk. A *szellem-dús, remény-teljes, rész-terhes*-féle idegenszerű melléknéveket, melyek már az ő idejében föltűnedezték, melyeket Teleki József az ő jutalomfeleletében helyeselt, s melyek azután oly nagy mennyiségben befészkeltek magukat irodalmi nyelvünkbe: ezeket Kazinczynál hiába keressük. Ő vagy föloldja az összetételt elemeire, vagy egyszerű képzős melléknevet alkalmaz (v. ö. *szellem-dús* h. *szellemes*):

Mint egy *rivacsal-terhes* felleg: der *hagelschwangern* wolke gleich (VI: 147. Fábiánnál is 203: mint egy *jégesővel terhes* felleg). — A *habbal-gazdag* Lochlin (VI: 133). — Az ácsorgók tekintetei röpkedve szállongtanak végig a *renddel-gazdag* zavarón: der blick der schauenden schweifte über dem ordnungsvollen gewirr (Reg. 70). — Járja szép párjával menüetje *keccsel teljes* lépteit (Lev. I: 298). Originalis ember s *erővel teljes* Poéta (Lev. II: 91). — Az a *reménnyel-teljes* érzés: das *hoffnungsvolle* gefühl (V: 110). — Már hatodik *nyomorú* napja tölt: der sechste *qual-volle* tag (III: 164).

(Fejedelme a *tengerkörülölelt* Gormának: Fürst des *meerum-flossen*en Gorma VII: 41. Fábiánnál e szokottabb kapcsolat: *tenger-övedzte* Gorma királya; de VI: 76. Kazinczynál is: *tenger-körülölelt* Tromthon. Különben akadunk a magyarban is ilyen *anyaszült*-féle igeneves összetételekre; l. Nyr. IV. V. ö. még Kazinczynál: Az *ekeszántott* föld gazdag kalászatokat nevel: «reiche kornfelder

wogen» Reg. 244; itt tehát nem is volt a fordító előtt ilyen német összetétel.)

Egyéb összetételeknél is sokszor látjuk, mikép oldja föl őket a fordító, ha emigy magyarosabban esik a mondás. Példák:

De ha szeliden jelensz meg, úgy *koránynak leblei* repdesnek körül: aber wallst du in milde hervor, dann umsäuseln dich *morgenlüftchen* (VI. 195. Fábián III. 287. szolgálilag fordítja: Úgy *hajnalszellők* suttognak körül). Hagyd hallani a *hadi kürtöt*: lass ertönen das *schlachthorn* (VI. 104. Fábián: riadoztasd a *csatakürtöt*). — A *jeges folyam*: ein *eis-strom* (VI. 39. Fábián 52: a *jég-folyam*). — Egy *leánykereskedőnek* adta által: an einen *mädchenhändler* verkauft (Diog. 70. V. ö. lóval-kereskedő: *rosshändler* PPB. «V. és K. könyvvel kereskedő uraknál» Kónyi Marmontele czímlapján 1775. Ma már így beszélünk: *rabszolgakereskedő, könyvkereskedő*).

Vörösbegyű helyett *vörösbegy*, *hószinű* h. *hószin*, stb. nyelvünkben elég gyakoriak (l. Nyr. IV: 489). Kazinczy azonban, a német eredetinek hatása alatt még gyakrabban él velük, nevezetesen az Ossziánban: Ő a hókéz: *sie, die schneehand* (VII: 18 stb. Fábián is így). — Öccse Kairbárnak, a *rőtüstöknek*: bruder Carbars, des *rothaars* (VII: 192. Fábián: öccse a *rőt hajú* Kárbrénak).

II. A többes számú név használata jóformán az a sajátossága Kazinczynak, melyben legtöbbször megütözköünk.

A számneves főnév többese a nép nyelvében is előfordul néha (példákat összeállítottam Nyr. IX: 519), de olyan sűrű használata, minővel régibb íróinknál s utánuk Kazinczynál — főleg Ossziánjában — találkozunk, mindenesetre idegenül érinti nyelvérzékünket. Példák:

Gyujsatok tehát *ezer lángokra*: lasst der fackeln tausend sich heben (VII: 3). *Ezer bárdok* énekei: von tausend der barden (45). *Három napokiglan* bolyongott: irrt' er drei der tag' umher (101). Az én száz folyamjaimon: über meine hundert ströme (113). — A németben egyes szám: Immár *sok homályos évek*: seit so manchem dunkeln jahr (117). — Eredeti levélben: *Sok ki-fejezéseid* annyira elragadnak (Lev. I: 342).

Az utóbbi két példából már kitűnik, hogy Kazinczy nem éppen a német nyelv hatása alatt, hanem inkább elméleti okból, minthogy a legtöbb ilyenkor észszerűbbnek tartotta — tért el az

általános nyelvszokástól. Ugyanazért teszi például többesbe a *sok* szót:

Sokak voltanak az ő szavai Oszkárhoz: *viel waren der wort ihm mit Oscar* (VII:106).

Továbbá a *haj* szót és a páros testrészek neveit, melyek közül a magyar nyelvérzék az elsőt mindig, az utóbbiakat többnyire egyesbe kívánja (ha csak két szemről van szó):

Ha látnád zöld *hajaimat*: *meine grünen locken* (II:323). A németben egyes szám: Setét *hajai* a szélben bolyonganak: *im winde strömt ihr düsteres haar* (VI:185. Fábán III:274: Leng a szélben sötét *haja*). Öreg volt az ember, s *hajai* fejére voltak: *alt und von silbergrauem haar* (III:184). — De egyes számmal fordítva: *sötét haja* elszórva nyúl el a fűben: *den boden deckt ihr haar* (VII:19). — Episztolámat nedves szemekkel hallgatta (Lev. I:364). *Figyelmetlen szemekkel* futkosa végig a leányseregen: *durchlief mit flüchtigen blicken die haufen der mädchen* (II:220, de az utóbbi példában a. m. *pillantásokkal*, s így tűrhetőbb a többes). — A Szentpétery *karján* jött felém: *sie kam am arm unseres Bernheims* (Bácsm. 44: Szentpéterijének *karjain* jöve felém) IX. 44. A hegy *lábainál*: *am fusse des berges* (Reg. 31). — Ide sorozhatjuk ezt is: *Vagyonjaikat*: *ihre güter* (VIII:236). *Vagyonjai*: *ihre besitztümer* (237).

De leggyakrabban alkalmazza a többest a közszokástól eltérőleg azon esetekben, mikor több birtokosnak egy-egy birtokáról van szó,*) pl. Kutatva dugják szőrös *fejeiket* a virágkelyhekbe: *und verbergen nachsuchend die kleinen haarichten haupter* (III. 209). Hogy ezt is szándékosan teszi, azt bizonyítja először is az, hogy munkáinak másodszori kiadásában sokszor többesre változtatja az elsőben használt egyest.***) Így az imént idézett mondatban az *Idylleknek* első kiadásában ezt olvassuk (259. l.): *szőrös fejeket* (azaz *fejöket*). Más példák (l. még Nyr. XII:512):

*) L. erről Nyr. I:143.

**) Egyáltalán sokat foglalkoztak akkoriban a többes szám helyes használatával. V. ö. Révai és Verseghy vitáját a *magyarok királya* és *magyarok királyok*-ról (l. Nyr. IX:442), továbbá Szemere értekezését Munkái II. 275. és Kazinczyhoz intézett leveleiben sok helyt.

Lelkünk titkos örömmel érzi azt, Idyll. 271: *Lelkeink* azt édesb gyönyörködéssel érzik: die unsere seele voll sanften entzückens empfindet (III: 219). *Ti szivünkkel* együtt veszitek által az erőt is. (Bácsm. 1.): *Sziveinkkel* együtt vészitek el: ihr nehmt mit unserm herzen uns auch die kraft zu leben (IX: 3). Engedd, hogy *szívek'* lantja hangzását utánok zenghessem (Paramyth. 36): *Sziveiknek* zengéseiket: die laute ihres herzens (I: 342).

De bizonyítja a szándékosságot az is, hogy a németnek egyes számát is többessel fordítja:

Orraikonn a tömjénfüstöt szörbölik: den weihrauch durch die nase zu ziehn (Diog. 6). Pallasznak sisakját a bagollyal *fejeinkre* rakjuk: ihren helm mit der eule pflanzen wir auf unser haupt (I: 374). Jó szüleinknek *homlokjaikról*: von der stirne des liebenden vaters und der zärtlichen mutter (II: 164. Kónyinál 153 még föltünőbb: A mi kedves atyánknak s anyánknak *homlokjain*). *Szemeik* szikrákat szórnak: ihr auge flammt (VI: 135. Fábián 185: *Lángol szemök*). Veresen emelinték *fejeiket* a csillagok: rötlich heben die stern' ihr haupt (VI: 185. Fábián III: 273: *Rőt fővel* buknak ki a csillagok). Sötét csikban omlanak ők az ormokról, *jobbjaikkal lantjaikkal*: dunkel strömen hinab sie die höhn, die zierliche harf' in der hand (VII: 319. Fábián: Sötéten omlanak ők az ormokról *ékes hárfákkal kezökben*). *Lelkeik* csendesek voltak: ruhig ihr herz (VII: 15).

Eredeti levélben is: Oly dolgokról szólhatunk, a melyek közelebb érdeklik *sziveinket* (Kaz.—Berzs. 191).

III. A németben a gyűjtő neveknek egyik legközönségesebb osztálya az, a mely a társaságot, együttlétet jelentő *ge* előszóval készül: *stern: gestirn, wolke: gewölk.* (V. ö. *ge-spiele, geführte* stb.) De ezek ma olyan benyomást tesznek, mintha csillaggal ellátást, felleggel bevonást jelentenének, v. ö. *der gestirnte, der umwölkte himmel*, tehát csillagozás, fellegezés. Ilyen észjárás szülöttei a magyar *csillagzat, fellegzet*-féle gyűjtő nevek. Talán a német minták okozták, hogy Kazinczy annyira szereti ezeket a *-zat -zet* végű gyűjtőket alkalmazni, s viszont az ő munkáinak a hatását láthatjuk abban, hogy azóta irodalmi nyelvünkben olyan sűrűn találkozunk ezekkel az *ablakzat, táblázat, közet*-féle gyűjtő nevekkel. Kazinczynál előfordúlnak:

deszkázat: gerüst IV: 360. *hajzat*: gelock VI: 11. *fellegzet*:

gewölk ErdLev. 172. *fellegi tornyozat*: wolken-gewog VI. 10. *leplezet*: draperie I: 77. verhüllung II: 78. (V. ö. alább: *posztózat*.) *ágazat*: geweih VII: 199. fach V: 158. *fejezet*: a mi a fejhez tartozik ErdLev. 232. Az oszlopok *fölözete* Ut. II: 14. *talpazat* 49. *lábazat*: a mi a lábhoz tartozik ErdLev. 332. *habzat*: woge VI: 185. *oszlopozat* Ut. II: 73. *zsindelyezet* (Ut., Nyr. III. 167). *rostélyozat* (Levelez. 302). *párkányzat* ErdLev. 232. *polczozat* 203. *posztózat*: mantel V: 189.*) *prémzet*: saum VI: 181. *vesszőzet*: a hajón Ut. II. 49. *zsindelyzet* Ut. II. *szózat* V: 38. VIII: 135. *nótázat*: hangjegy, das (noten) blatt V: 70. *hangzat*: melodie VI: 244. Ehhez képezte aztán igetöből ezeket: *zengzet*: ton V. VI. 49. *lengzet*: lüftchen V. 110.**)

De ámbár e gyűjtő neveknek elszaporodását a német hatásnak róhatjuk föl, panaszkodni itt nincs okunk, mert a képzés egészen helyes, és keletkezése kétségtelenül a német hatás előtti korba esik. Így az idézetek közül már régen dívott szók voltak: *deszkázat* (Káldinál), *ágazat*, *fejezet*, *fölözet* (Molnár A.), *szózat* (M. A.), *hangzat* (Sándor I.). A *felleget*-hez és *oszlopszat*-hoz v. ö. M. A.-nál *felhőzet*, *oszlopozás*. Azonfölül régi ilyen szók: *magzat*, *nemzet*, *boltozat*, *mennyezet*, *szerzet*, *orrozat* (hajóé stb.), *hézazat*: ház-héja, tető; M. A.-nál ezek is meg vannak már: *csillagzat*, *csipkēzet*, *pártázat*, *ruházat*; Baróti Szabónál ezek is: *aljazat*, *ágyazat*, *övezet*; Sándor Istvánnál: *bőrözet*.

IV. Melléknév elvont főnév helyett Kazinczynál először fordul elő gyakrabban: Mikor kelsz-elő ismét a te *szépedben*, te legelsője Erin leányainak: wann hebst du dich wieder in schönheit (vagy: in deiner schöne! VI: 280. 20). Érezzem igen elevenen a te szépedet (VIII. 284). A dolognak meglehet a maga kedvetlenje: die sache mag ihr unangenehmes haben (Em. 43).

*) A Glottomachusok 89. lapján másolt levelében Horváth Endre ellen védve e szót, azt írja Kazinczy: «*Fosztózat* — festői kitétel magunkra úgy vetett posztó (*köpenyeg* — mely szó! mutatja barbarus török eredetét), hogy az vállunkról lefolyva, szép, festői hajtékot vessen.» V. ö. fönt *leplezet*.

**) Külömben is szeret a z végű igékből *-at -et* képzővel főneveket alkotni, s elég gyakran fordulnak nála elő az ilyenek: *csatázat*: vita Ut. II: 18., *villámzat*: blitz VI. 243., nemes *képezetű*: von feiner bildung Ut. II: 35.

A felhőkre lövellé az esthajnalnak szép pirosát: das abend-roth (II : 104. De ez Kónyinál is így 97. l: Estvéli pirossát a tüzes felhőkre terjeszté). Elenyésze orczájáról a piros (VI. 20). Emlékezzél, mely kevély hideggel tekintél alá (Nyr. XII : 512). Itt állék, körül-fogva a legsűrűbb setétlen (u. o.; a nép nyelvében ma is csak ebben a kifejezésben használatos főnévileg: *a sötétben, sötétlen* jöttünk haza). Te ki távol idegenből jövel: der du kommst aus der fremde (VI : 285). Eggy kanapéig, melly a' szála' mélyében állott: in die unterste ecke des saals (IX : 58. A palota' aljába Bácsm. 58).

V. Egyéb névszónemek közül még az úgynevezett *személyragos névszóról* akarunk megemlékezni. A kilencz kötetben néha idegenszerűségekre bukkanunk, a mennyiben a német mintájára Kazinczy elhagyogatja a birtokos személy jelét a főnév mellől:

Néked él a *vitész Kolgár*: dir lebet Kolgar, der tapfere (VII : 41. Fábián: Él neked *vitész Kolgárod*). *Isten!* (e h. *istenem!* gyakran, l. Nyr. XII : 365). *Anyá, kedves anyá!* (u. o.)

A német *mein* ellenére is elhagyta a személy jelét s ez által mégis németessé tette a mondatot V : 144 : Jobbra balra löködik bennem a szív, ha elgondolom...: mein herz (így is lehetne *das herz*) wirft sich mir im leib herum. Ellenben a hol Kónyi így fordít szolgálilag: Én szintén oly kegyesen szeretem az *atyát*, valamint ő: ich liebe *den vater*, zärtlich wie er lieb ich ihn (Ábel 89), Kazinczy helyesen *atyánkat* ír. Későbbi fordításaiban pedig ebben — mint egyéb dolgokban is — egészen abbahagyta a német utánzását, sőt magyarosan alkalmazza a személy jelét ott is, a hol ebben nyelvünknek különös sajátosságát látjuk; például:

Nyavalyás kis kérlelője! o, über die vorbitterin! (Barnh. 129.) Ki alhatik a *veszett nagy városaiban?* wer kann in den verzweifelten grossen städten schlafen? (u. o. 31). Kórság beléjek a csúf udvari dongóiba! über das hofgeschmeiss! (Em. 69).

De a Regék fordításában egy helyt (242) épen a személyragos alak németes: Nézd csak, mit csinálok; mingyárt *csodádat látod* (du wirst deine wunder sehen).

B) Anyagi jelentés.

Az ide tartozókat két részre oszthatjuk a szerint, a mint mutató szókra vagy tartalmas szókra vonatkoznak: az előbbieket a névmásokat, az utóbbiak (az ige és névszó közti különbséget itt nem tekintve) a többi szókat foglalják magukban, tehát azokat, melyek nem csak rámutatást fejeznek ki, hanem megnevezik a fogalmat valami jegye szerint.

1. A névmások használata.

I. A személynévmást, mint újabb fordítóink is, gyakran alkalmazza, a hol nekünk nem kell, mert a német sokkal sürűbben rászorúl. Néha fordításába utólag is bele teszi, csak hogy jobban simuljon az eredetihez, például:

A *bátyám* megint nevezetes summájú pénzt küldött költségemre: *mein onkel* hat *mir* wieder eine ansehnliche summe überschickt (Bácsm. 85); az *én* onkelem *nekem* nevezetes ajándékot küldö ismét (IX: 81).

Különös kísérlet, melynek azonban nem akadt követője, hogy a németnek egyik fajta udvarias megszólítását magyarul is a többes 2. személy névmásával akarta utánozni, nevezetesen az Egmontban:

Ti az új tanítást el nem nyomjátok: Ihr unterdrückt die neue lehre nicht (VIII: 125. e h. *Nagyságod, Kegyelmed, Fenséged*). *Kötődtek*: Ihr scherzet (163; így u. o. 193 s többször is).

II. A visszaható névmás németesen a kölcsönösség jelentésével van használva az Ossziánnak egy helyén:

Ki szerette inkább *magát*, mint e két vitéz? wer liebte *sich* mehr, als die tapfern, Crimor und Carbar? (VI: 24. *) Fábían: kik szerették jobban *egymást*?

III. A mutató névmások közül különösen az *az* használata körül esnek gyakran hibák. E névmással többen foglalkoz-

*) Ep így Faludinál 7. l. Jelt adván s vevén: egymásra rugaszkodtak, és mulatásképen kivégzik magokat a világból.

tak már,*) a nélkül, hogy alkalmazására — s kivált a személynevmástól való megkülönböztetésére*) — eddigelé határozott szabályaink volnának, úgy hogy itt jóformán nyelvérzékünkre vagyunk utalva, ha a kitételnek helyességét meg akarjuk ítélni. Különösen akkor idegenszerű nekünk az *az* kitétele, mikor a német hangsúlytalan *es*-t fordítják vele, de egyéb személynevmásokat is. Legújabb időben igen gyakran van alkalmunk ezen a germanizmuson bosszankodni, de Kazinczynál is a kilencz kötetben elég-szer találkozunk vele. Példák:

A kisasszonynak rossz éje volt? — *Azt* neki megjövendőlttem az este: ich sagt's ihr gestern abend (V: 103). Ott egy zöldellő völgy vőn körül egy ravatalt; *az* a régi években költ: ein grünes tal umschloss ein grab, *es* stieg in den tagen der vorwelt (VII: 107.***). Én téged bizonyos időre kénytelen vagyok elhagyni; *az* most lesz először és utolszor: ich muss dich auf kurze zeit verlassen; *es* ist zum ersten und letzten mal, dass ich mich von dir trenne (Reg. 231). Ne engedd magad e rettenetes gondolat által elnyommasztatni, noha *az* engem is elnyomaszt: auch mich schlägt *er* wie ein donner (II: 168. Kőnyinál Ábel 162: engemet is, mint a mennykő, földhöz ver). *Azt* egykor Dunthalmó viselte: *ihn* trug, den schild, ein tapfrer einst (VI: 286). Eljutánk a király lakjához; *az* a ravatalok csendében ült: wir erreichten des königs burg; sie stieg in der stille der carn (VII: 260. Fábán: Sírhalomok csendjében kelt *az*).

Későbbi írásaiban ritkább ez az idegenszerűség, sőt akkor úgy látszik az *az*-nak kerülésében ment túl a kellő határon; v. ö. «Valakit hallok. Hagyj itt, ha ő: verlass mich wenn sie *es* ist (SS. 94, e h. ha ő *az*).

Van egy más eset, melyben mai fordítóink németesen elhagyogatják az *az* névmást, t. i. az ilyen kifejezésekben: *az a remény hogy . .*, *az a hír hogy . .*, *az a zavar mely . .*: németül csak *die*

*) Igy pl. Brassai a Szépir. Figy. I: 497, s. u. o. később Arany J. a «Visszatekintés»-ben; de legtűzetesebben Szarvas a Nyelvőrben XV: 4.

**) Ezt Szarvas is «más alkalomra halasztotta» az id. h. 12.

***). Ez az eset — melyben az *es* alany — Szarvas figyelmét elkerülte. A német jelentő mondatban ugyanis nem állhat meg az ige alany nélkül, azért kell oda tenni az *er*, *sie*, *es*-t, míg a magyar igének nincs szüksége névmásra (v. ö. *esik: es regnet; villámlik: es blitzt*).

hoffnung dass . . , die nachricht dass . . , die verwirrung die ; s a franciában is mutató névmás nélkül: l'espérance de . . , la nouvelle de . . , le trouble lequel . . Ezt az idegenszerűséget Kazinczynál a Marmontel-fordítás egy-két helyén találjuk, de ebben már Báróczy adott neki példát:

Elvesztettem peremet, s azzal együtt oda*) a remény hogy a világban szerencsédet csinálhassd: et avec lui tout moyen de vous établir dans le monde (I: 141. már Báróczynál Kaz. kiad. VIII: 56: S az által a reménység is oda lett, hogy szerencsédet várhasd a világban). — De e nyugalmat csakhamar félbeszakasztá a hír hogy a Grófnak veszélyben forognak napjai: Ce calme fut interrompu par la nouvelle du danger qui menaçait les jours du Marquis (I: 156. Báróczy 67: Félben szakasztotta ezt az az újság hogy . . , s még Kazinczy is az 1. kiad. 152: az a hír hogy . .)

Később került e idegenszerűség, mint a köv. példa is mutatja: Az a rekkenés, melybe jutottam: die verwirrung, in der ich mich jetzt selbst befinde . . (Barnh. 18).

IV. A határozatlan névmások közül az *egy*-et mi csak melleknéviileg, mint határozatlan névelőt alkalmazzuk. A német főneviileg is használja e h. ,valaki, egy valaki,‘ s ezt utánozta Kazinczy ebben a mondatban: Mondotta volna *eggy* nekem akkor, hogy . . : hätt' einer, mädchen, mir gesagt (VI: 75. Fábian: Mondta volna *bárki* nekem). V. ö. még: Oszlán meg meg egy (e h. még valami, A testvérek 222). Miként higgyen a mi egyikünk a maga szemeinek? wie darf unser einer seinen augen trauen (Em. 15. Magyarosan: Miként higgyen az ember . .)

De magát a határozatlan névelőt is sokszor használja németesen. Nekünk főleg a főnévi állítmányban idegenszerű, illetőleg általában a minősítő kifejezésekben, azokban, melyek a személyt vagy tárgyat bizonyos kategóriába, bizonyos tulajdonságú lények közé besorozzák:

A grófné egy áldott lélek (V: 13). Ez *eggy* korhely: das ist ein schlingel (Barnh. 51). Ő *eggy* tökéletesen becsületes ember, s *eggy* igen derék felesége van, *eggy* igen igen derék felesége: er ist ein ehrlicher mann, und hat eine tugendhafte frau, eine sehr tu-

*) Csak sajtóhiba, hogy e szó a 2. kiadásban hiányzik; megvan az 1. kiadás (Egyv. ir.) 138. lapján.

gendhafte frau (Diog. 33). Egy hosszú, száraz ember volt, egy komor s elborult arczczal (Érzékeny Út. 281). A Római Carneval az idegen nézőnek sem *eggy* egész, sem *eggy* örvendeztető benyomást nem ad: weder *einen* ganzen, noch *einen* erfreulichen eindruck (IV: 349).*)

Jelzős kifejezésekben különben is magyarosabb a névelő nélküli szerkezet, ámbár nem olyan kirívó a névelő, mint az előbbi példákban:

Eggy kék sisak fogta be fejét: *ein blauer helm* umschloss sein haupt (VII: 4. Fábíán is így).

Legidegenszerűbb a névelő akkor, ha a főnévnek jelzője relativ mondat, mert ilyenkor mi nem csak hogy határozatlan névelőt nem alkalmazunk, hanem ellenkezőleg a relativ mondatra mutató *oly, olyan* névmást tesszük a főnév elé. Ez kellett volna a köv. mondatokban, melyeket Kazinczy szó szerint fordít, s melyekre — különös — éppen későbbi fordításaiban akadunk:

Eggy igaztalanság, melyet Filep elkövetni soha nem fog: eine ungerechtigkeit, der sich Philipp nie schuldig machen wird (VIII: 180). De mit szólok ily sokat egy ellenség felől, a' kit, mivel közöttünk es közötté áll a kerítés, többé nem rettegem (Kaz: Cic. 25). Ne gyötörjön *eggy köszönettel, melyet* érdemleni nem igyekeztem: martern Sie mich nicht mit *einem* danke, den ich niemals habe verdienen wollen (SS. 96). Vedd hasznát, hogy előbb mehegy *egy úton, hol* pénz nélkül a legérdemesb is hátul maradhat: dich auf *einer* bahn weiter zu bringen, auf der . . . (Barnh. 82). Mit akarjon itt a gróf? csússzon? hizelkedjék? . . . hogy végre is *eggy szerencsét tegyen*, melyre nincs szüksége? hogy végre is *eggy becsületre emeltessék, mely* neki nem lenne becsület? was sollte der graf hier? sich bücken und schmeicheln . . .? um endlich *ein* glück zu machen, dessen er nicht bedarf? um endlich *einer* ehre gewürdigt zu werden, die für *ihn* keine wäre? (Em. 31).

El van kerülve az idegenszerűség a köv. mondatokban:

*) Ez a germanizmus már Faludinál megvan: Én egy olyan személy vagyok, a kit mindenünnen megkönyékeztet az emberi gyarláság: Io sono un uomo (6). Ez a prædicatum devotus, csak egy olyan emberre mutat, a ki idvezülni akar 117. Egy olyan ember a büszkeséggel sokat nem véthet (NE., idézve Budenz-Album 186).

A szép száj, elességből húzódván kisdiedleg félre, még szebbé válik: dass ein schöner mund, der sich ein wenig verzieht . . . (Em. 13). V. ö. még egy régebb fordításában: Lábainak egy részét, s azt a mellet, melynél a Hébe melle sem szebb, leple igen kevés részig fedezte bé: sie war so leicht bekleidet, dass einem teil ihrer füsse, und einem busen, wie man der Hebe zu geben pflegt, wenig zur bedeckung blieb (Diog. 60).

El van kerülve a határozatlan névelő a köv. mondatokban is: Itten *bajnok* fekszik, egy fia a dicsőségnek: hier ruhet *ein held*, sohn des ruhms (VII: 7). *Illy frugális vacsora mellett: bei einer so frugalen malzeit* (Diog. 129). . . Egykor, igen is, volt *atyja, ki* hogy megmentse gyermeket a gyalázattól, szívébe meríté vasát: ehedem wol gab es *einen vater, der* . . . (Em. 96).

Sőt hibásan van elhagyva az ilyenekben: Az ő melodiósus, de *kevés*két erős előadása: sein melodiöser, aber etwas starker vortrag (Reg. 151). A dolog *kevés*két régi: der auftrag ist nur *ein wenig* von lange her (Em. 11. L. erről Barna F. «A határozott és határozatlan mondatról» 6).

A határozott névelő németes a következő mondatban: Jupiter és Apollo azon versengettek, hogy melyike tudja jobban ellőni a nyilat. *Tegyük meg a próbát*: lass uns die probe machen (IX: 330).

2. A nevező szók használata.

Minden irodalmi nyelvben egyike a leggyakoribb idegenszerűségeknek az, hogy a fordító olyan szót tesz az idegen szó helyébe, melynek jelentése — mint a legtöbb, kivált elvontabb, szőé — csak nagyjában felel meg a fordítandó szóénak, s éppen az adott esetben csak erőszakolva van rá a megkívánt árnyalat. A gépiesen fordító, a nyelvünkben járatlan fordító minden második sorban el fog követni efféle botlásokat. Ezt Kazinczyról természetesen nem mondhatjuk. Kazinczy sem tudatlanságból, sem szorultságból nem vétett, mert egészen hatalmában voltak nyelvünk sajátos kifejezései, s ha akarta, tudta őket a maguk helyén helyesen is, szépen is alkalmazni. Legfényesebb bizonyosságul a Botsinálta Doktor s a Kénytelen Házasság számos helyét idézhetnők, de egyéb munkáiban is keresetlenül kínálkoznak a bizonyító példák. Különösen a

drámákban, Sztellában, Barnhelmi Minnában, sőt Egmontban is, sokszor lep meg kellemesen a magyar zamat, nevezetesen azon jelenetekben, melyekben a nép gyermekei lépnek föl. Mert Kazinczy sokszor emeli ki azon magában véve helyes nézetet, hogy a nyelvnek a beszélő személyek állása és foglalkozása szerint különböznek kell lenni. Így szól például a Glottomachusok 28. lapján: «Suus est cuique poemati sonus, ezt mondja Cicero, s azt mondja, a mit kell. Sőt nem csak a poétai s prózai, de a poétai s poétai, s prózai és prózai nyelv is nagyon különböznek . . . Ezért van egészen más nyelvben, mindazáltal mindenike magyarul írva, Mar-montelem, Gesznerem, Ossziánom, Yorickom, Egmontom, sőt magában Egmontban is Klárika nem úgy beszél mint Margit asszony és Machiavell, és ezek nem úgy mint a czéllövő flamandok». — Itt, a hol az idegen nyelv hatásával kell foglalkoznunk: csak az ellentét föltüntetése végett kötünk egy kis csokrot olyan magyar színű és illatú idiotizmusokból, melyekkel Kazinczy az idegen nyelvnek más színű vagy szintelen kifejezéseit helyettesíti:*)

Tréfa a mi tréfa, de nem tudom mit tennék bosszuságomban, ha . . . *in der tat*, es sollte mich verdriessen, wenn . . (Diog. 4). — *Tegyük le hát erről*: wir wollen diesen vorschlag aufgeben (136). — *Kevesed magammal*: begleitet von wenigem volk (VI:65. Fábán 90: keves nép kíséretében). — *Egmontban*: Az ember vele *bajba keríti magát*: gefährlich ist's doch immer (VIII:115. Szigligeti fordításában: mégis veszedelemmel jár). — Az egyik nyer, a másik vesz, s *az embernek karikát vet belé a két szemé*, hogy meg nem tudja fogni, ki mit nyer, mit vesz: einer gewinnt, der andre verliert, ohne dass man sein' tage begreift, wer was gewinnt, oder verliert (118. Szigligeti: Az egyik nyer, a másik vesz, a nélkül hogy valaha értenők, ki mit nyer, vagy veszít). *Ne tegyétek hozzá magatokat*; gaz ember: *gebt euch mit dem nicht ab!* das ist ein

*) Első korszakában elméletileg is megkivánta az idegen sajátságának magyar sajátsággal való kerülését. Így a Magyar Mus. 1: 51. lapján Gelei J. Robinson-fordításában hibásnak tartja az «*andere arbeiten sich zu tod*» kifejezésnek ezt a fordítását: «*mások halálra dolgoznak*», s így javítja ki: *mások majd meyszakadnak a munkában*. S u. o. 53. fölháborodik a köv-mondat miatt: «Milyen dicső módra *kocsikázik elő* a setétes felhők közül a fényes villámlás», s így kiált föl: «a mennyi szó, csaknem ugyanannyi hiba!»

schlechter kerl (150). — Ki kell mennem a szabadba, s ott *neki ereszttem szívemet*, hadd érezze a szép téli nap kecsseit: *ich genieße alle freuden des schönen wintertages mit vollen zügen* (IX: 4) *) — *Ez válik ám vérré* az ember gyomrában [a pálinka]: das kann einen überwachten magen wieder in ordnung bringen (Barnh. 7). — Fogadónak mindennemű szállóktól *cseppen hasznoskája*: unser einer muss von allen sorten menschen *leben* (SS. 8). — Végre még kénytelen leszek azt hinni, hogy az Úr *kapra kap ily üres kifogásokon*: Sie wollen doch nicht auf einem so nichtigen vorwande bestehen (23). Ha erkölcsöt prédikálunk, s ajkainkon a hét bölcsék mondásai *pengenek*: wenn wir nichts als tugend reden und alle sieben weisen *auf unserer zunge zu haben* scheinen (36).

Számos esetben azonban szükség nélkül áthozza az idegen nyelvnek egy-egy sajátosságát, metaforáját stb., hogy ezzel az eredetinek színezését — mint ő szokta mondani — hívebben lemásolhassa. Ezen idegenszerűségek közül azokat, melyeket csak egy-két helyen kísértett meg, s melyek más íróink nyelvébe nem hatoltak be, fölsőleges volna teljesen fölsorolnunk, meglegeghetünk egy kis kalászzattal is ezen idegen s idegennek maradt virágok mezejéről.

Ide tartozik mindenekelőtt a Hamletben (1790) előforduló híres «*hány a harang?*», melynek eredetije (*was ist die glocke?*) már a német fordítótól is fölőtte merész áttétele volt a *what is the clock*-nak. Erről mondja Szemere Pál, hogy Kazinczy munkáiban «első nyoma az idegen szóllás általhozásának» (Szemere Munk. III. 160). De egy 1789-iki levelében is már ilyet olvasunk: «A darabnak még sok helye kíván *ráspolyt*»: *feile* (Levelez. I: 470). — A *falte* = *redő* miatt a *falten* igét *redőléssel* fordítja: *Öszveredőlt reszkető kezeink: die gefalteten, bebenden hände* (II: 43). *Öszveredőlt kezekkel* mentünk együtt: *hand in hand gingen wir* (II: 36. Kónyi, Ábel 32: Így járkálánk kezünk kapcsolva). *Összeredőli ujjait*: *sie faltet die hände* (Barnh. 51). — *Az uczák flastromozói*: *die pflasterer* (IV: 361). A nap világában *vertem a csatát* Kairbárral: *im licht des tages schlug die schlacht ich* (VII: 222. Fábíán: napvilágnál vittam én a harcot). — Egmontban:

*) V. ö. később Vörösmartynál: *Kürtjét hadi dalnak eresztren*, s a népnél: *Ma ugyancsak neki eresztette torkát a kántorunk*.

Éljen a király! fenn! fenn! vivat, herr könig, *hoch! und abermal hoch!* (VIII: 106. Szigligeti: Éljen a király, éljen! még egyszer éljen!). Igyunk gróf Egmontért! Buyck, rajtad a sor, *az első egészséget hozni; hozd ki urad egészségét*: *lasst den grafen Egmont leben!* Buyck, an euch ist's, die erste gesundheit zu bringen! bringt eures herrn gesundheit aus! (111. Szigligeti: Éltessük Egmont grófot! Buyck, te köszöntsd fel először is; mondj áldomást uradra). *Igyátok a magatok egészségét, egy polgári egészséget*: nun bringt auch eure gesundheit aus, eine bürgerliche gesundheit (119. *) Szigligeti: Igyatok most egymásért áldomást, polgári áldomást). *De még egyet sütöttem a francia prémjére*: hab' ich doch den franzosen noch eins auf den pelz gebrennt (111). *Eloltott jusait* ismét fel akarná élesztetni? will er *erloschene rechte* wieder geltend machen? (130). Megjövendöltem a céhben, hogy *nehéz dolgok* fognak kiütni: es würde *schwere händel* geben (147. Szigligeti; hogy nagy baj lesz). S *jeletek?* ács és céhmester: *Eures zeichens?* zimmermann und zunftmeister (158. *mesterséged?* Szigl.) — *Barnhelmi Minnában*: *Az mind meg fog találkozni, gazd' uram*: *alles das wird sich finden*, herr wirt (70). Ha *szégyenre* aprítanak: wenn du zu *schanden gehauen* bist (83). Ha *egyenlő*, ki szájából veendi a hírt: ist es *gleichviel*, aus wessen munde er diese gute nachricht erfährt (94). Tulajdona csekélység; ha gyámja ért a számoláshoz, könnyen *rizésre* ültetheti: können es ihr die vormünder völlig zu *wasser* machen (121). Azért jöve, hogy *törésre jusson velem*, az világos: Sie kamen hierher, mit mir zu *brechen* (138). *Vén fegyver*, nyers és makacs: *ein alter degen*, stolz und rauh, sonst bieder und gut (Em. 14). Eredeti írásai b a n : «*Az onkelem fiskálisa 14 nap mulva Pestre megyen*» e h. két hét m. (Lev. II: 280). «*Nálok magamat fölvezettetém*» e h. bemutattatám, beajánltatám = ich liess mich bei ihnen aufführen, einführen (ErdLev. 189). — Még az idegen szónak is megtartásával: A hintóban őrnagy úr kénytelen lesz *kiállani a kacczot*: im wagen muss der herr major *katz* *aus* *halten!* da kann er uns nicht entwischen (Barnh. 86).

*) Érdekes, hogy ilyen németes szólást már egy 1744-ben megjelent könyvben is találunk: «Ha úgy tetszik *mondjon* Kegyelmed is *egészséget*: tue er bescheid, wanns ihme beliebt» («Királyi Beszélgetések», francia, német és magyar beszélgetések gyűjteménye).

Egy kissé részletesebben kell bemutatnunk azokat, melyeket más írók is utánoztak s irodalmi nyelvünkben részben meg is honosítottak. Lássuk ezeket betűrendben:

Ad. — «*Valamit jól adni, ma Bánkbánt adják*», ezek újabb időben a németből jöttek át; *) s már Kazinczynál megtaláljuk így: Alpinnak énekét *adá*: «*er gab uns Alpins gesang*» (VII. 36. Fábíán: Álpin énekét mondá el). — Németes még az *ad* használata a következő szólásban, noha mai napig már egészen meghonosult: Mindnyájan főhadnagy úrnak *adnak igazat* (Lev. III. 106. 1789-ben még nem barátkozott meg Kazinczy e kifejezéssel, legalább részben kiigazítja Arankának egy fordításában: «*Az ő személyének igazat adok: ich gebe ihrer person recht; igazságot inkább*». Levelez. 461). — Idegenszerűen alkalmazta Kazinczy az *ad* igét a következő kifejezésekben is, ámbár a mintául szolgált «*sporen geben*» éppen az illető helyeken nincs is meg a német eredetiben: *Hogy paripájának sarkantyút fog adni*: *dass er sein ross den berg hinauf spornen werde* (Reg. 73). *Sarkantyút ada* kifáradt lovának: *er spornete das müde ross* (u. o. 277). A magyaros kifejezés, sarkantyúzni v. «sarkantyúba fogni», mint u. o. 74: «*Sarkantyú közzé fogta paripáját*»: *spornete er sein ross*. — Ha az őrnagy 50 lépést *ada* neki előre (vorgeben), legsebesebb paripáján sem érheté el (Barnh. 65 **). — *Kiad* németes ebben: *Kiadja magát vminek* e h. mondja, valja, tettet; úgy látszik Kazinczy írta először: «*Játékosnak adja ki magát*»: (Barnh. 98) pedig ott a németben nem is a szokott *sich für etwas ausgeben* kifejezés volt előtte, hanem ez: *aus blosser eitelkeit macht er sich zum falschen spieler*.

Áll vmi a könyvben: németes, de ma már elterjedt kifejezés, e h. van, írva van; először Kazinczynál: «*Meg van írva: A brabanti herceg nekünk jó és hív urunk legyen*» — Soest: *Jó urunk? Így áll?*» *steht das so?* (VIII: 154. Szigligetinél is: *Jó! úgy áll ott?*) *Benne áll ez is*: «*a fejedelem a papi rendet meg ne változtat-*

*) Az összetett *előadni* már régibb s talán a latin *prodere, exponere* mintájára készült.

**) A mely idézetek mellől hiányzik itt a német eredeti, azok többnyire Radó dolgozatából vannak átvéve (Nyr. XII: 417—420), de annak éppen ebben a részében nem egy tévedés van, úgy hogy még olyan régi mindennapi szólásokat is Kazinczy germanizmusai gyanánt említ, minők *föltenni* *ekivel*, *rajtok elnézni* (végig nézni), *búcsút venni* (v. ö. *a kapufélfától!*) stb.

hassa»: *da steht auch ...* (156. Szigligeti is: *Ott áll*: az uralkodó az egyháziakat ne jutalmazza). Nem veszem által mig elmondod mi áll benne: *ich will ihn nicht eher nehmen, als bis du mir sagst, was ungefähr darin enthalten ist* (SS. 63). — A németből honosult meg újabb időben ez a kifejezés: *Jól áll neki ez a ruha* stb. Kazinczynál: Nekem egy szín sem áll jobban (V. 177). Kerchének öltö-zete, magamra próbálám azt s úgy tetszett *igen jól áll rajtam*: *ich legte sie an und gut stand sie mir* (IX. 198). Még ott is használja, a hol az eredetiben más kifejezés van: E mosoly ha *jól fog-e állani? sollte mir dieses lächeln lassen* (SS. 31). — Fölöslegesnek vallja a magyar nyelvérzék az *állani* igét ebben: Csak a négy pusztá falat *haggyák állani*: *nichts als die vier nackten wände haben sie stehen lassen* (VIII: 147. Szigligeti: Semmit sem hagytak a pusztá négy falon kívül). — *Ez nem áll hatalmunkban* (II. 21. ma már bevett szólás). — *Jót áll-e ő nekünk maradékiért?* (VIII: 241. 1789-ben még megróttá s helyreigazította ezt a kifejezést Arankának egy fordításában: «*De ki áll jót arról: wer steht gut dafür*. Ki felel érte»). — *Feláll e h. keletkezik, ébred*: Mint *álljon fel*, s mint maradjon ott a bizodalom, hol...: *wie soll zutrauen entstehen und bleiben, wenn ...* (VIII: 128).

Csinál. — Ezt az igét igen sokszor alkalmazza Kazinczy idegenszerűen a német *machen*-féle kifejezések fordításában. Példák: Igyekezzeél *szerencsédet csinálni*: *sucht er glück zu machen* (V: 120). Mikor francziából fordít is: Elvesztettem peremet s azzal együtt oda a remény, hogy a világban *szerencsédet* csinálhasd: *et avec lui, tout moyen de vous établir dans le monde* (I: 141. Báróczynál VIII: 56: s az által a remény is oda lett, hogy szerencsédet *várhassd* a világban). V. ö. *Mcgtette szerencsáját*: *sein glück gemacht* (VIII: 288). — Peczkesen *csinálnak igen mély meghajlást*: *Sie machen gewöhnlich einen steifen, tiefen bückling* (IV: 366. magyarul: igen mélyen meghajolnak). Özvegy volt mikor *ismeret-ségét* csináltad: *wie du sie kennen lerntest* (a német «*wie du ihre bekenntschafft machtest*» mintájára, e h. mikor megismerkedtél vele). — Tréfálva *csinálnak véget* dolgozásaikban: *und machen der arbeit scherzend ein ende* (IV: 361. e h. vetnek véget, hagyják abba). — *Milyen képet csináltam magamban* mint leány gróf Egmontról: *was ich mir als mädchen für ein bild von grafen Egmont machte* (VIII: 143. Szigligeti: Mint leányka minőnek

képzelttem Egmont grófot). — *Kedvetlen ábrázt csinálsz*: Du machst ein verdriesslich gesicht (163. Szigl. boszúsnak látszol. V. ö. Ne szel-
delj ily duzzadt arczokat SS. 10. = *gesichter schneiden*). A mit megkaphattam, itt adom ki. A debreczeniek *szemeket csinálnak*, ha meglátják (Lev. II: 66). Híjába *csinált neki vétket* jobbjá megtagadásából: lui faire un crime de ses refus (I: 87). *Csinálna-e nekem abból vétket?* wollten sie mir daraus ein verbrechen machen (Em. 18). — A szerelem egy indulat, melly két lényt *eggyé csinál*: l'amour est une passion qui de deux ames n'en fait qu'une (I: 162). — Eredeti írásaiban: Az olvasó érezze, mely *kereset csinálok magamnak* a magasztolásokból: ich mache mir wenig d'raus (Lev. II: 26). A mit megkaphattam, itt adom ki; a debreczeniek *szemeket csinálnak*, ha meglátják: werden augen machen (u. o. 66. Más példák a *csinál* igével Radónál Nyr. XII. 418). — *Ki-csinál*: A pör még *ki* nincs *csinálva*: le procès n'est pas décidé (I: 72).

Elő németesen van alkalmazva az *előérzet*, *előszeretet* stb. kifejezésekben ezek helyett: sejtelem, szeretet, kedv s az *előítélet* a latin praedicium mintájára már Kazinczy idejében divott. Így írja Horváth Endre 1817-ben: «Minden előítéletet félretettem, vizsgálódtam eleget». (Glottom. XX. sz. 5. l.). De Kazinczy kerüli, mint a köv. példából látjuk: A haszonért s gyalázatos bolond *praejudiciumokért* megöldökölje: seinem eigennutze und schändlichen unsinnigen *vorurteilen* subordiniren (Bácsm. I. kiad. 9). Utána vetheti a haszonnak s *bevett balgatagságoknak* (IX: 11). — De szó szerint fordít egy másik ilyen német összetételt: Elméjébe visszahozzák az *elővilágot* (azaz a régi világot, a régi kort): *die vorzeit* (VII: 177).

Emel épületet, szobrot stb.: ma szél-tiben használt s bevett kifejezések, de kérdés nem a német *erheben* van-e vele utánozva, mint Kazinczynál a köv. mondatban: *Emeld fel ama sziklán síromat*: *erheb'* an jenem fels mein grab (VII: 75. így Fábiánnál is III: 126). — De már régi íróink is így fordítják hébehőba az ilyen értelmű latin *erigo*-t: *Es jegyül emelé fel*: et erexit illum in titulum (Heltai Bibl. I: P3).

Ereszkedik a ma közdivatú *leereszkedés*-ben talán Kazinczynál először fordul elő átvitt jelentéssel a német mintájára: «Teréz mely szeretetre méltó leereszkedéssel bátorítja a félénk és elszé-

gyenült falusiakat»: mit einer liebenswürdigen herablassung (IX: 82). Az uralkodók leereszkedése néha csak fortélyoskodás: die herablassung der fürsten (Roch. 7).

Fekszik sokszor fordul elő a német *liegen*-nel egyezőleg, a hol a magyar népnelv nem igen alkalmazza, de menthető, mint metafora, a mint hogy régi íróinknál is már elégszer előkerül (l. Nyelvtört Szót. *Feküszik* 2. és 6): «Az ijesztő fellegek! Miként hintik árnyokat a napon fekvő mezőn. Nézd, Dámon, amott fekszik árnyában a halom, kalibástul, csordástul»: wie sie ihren schatten in der sonnebeglänzten gegend zerstreun! Sieh Damon! dort liegt der hügel mit seinen hütten und herden im schatten (III: 18). — E képzeletben egész pokol fekszik: eine hölle liegt in dieser vorstellung (IX: 43. az első kiadásban Bácsm. 42: egész pokol ez a gondolat). — «Mikor elmentek nyakunkról azok a spanyol seregek, mi csak akkor lélegzünk szabadabban. — Soest: Úgy-e, rajtad ők *feküdtek* legnehezebben?» gelt! die lagen dir am schwersten auf? (VIII: 119. Szigligeti: Úgy-e azok téged leginkább terheltek?) A mik felől tudod, hogy azok nekem szívémen fekszenek (Kaz: Cic. 191). A te javad úgy szívémen feküdt (Nyr. XII. 418). Mi nem fogna lelkén fekünni, ha valamely szerencsétlenség érné (u. o).

A *fekvés* szót is többször olvassuk a német *lage* mintájára a «helyzet, viszonyok» jelentésével: «Megmutattam néki, hogy az ember a maga mostani *fekvéséhez* képest a legboldogabb lehet, ha akarja»: ich bewies ihn, dass ein mensch in seinen itzigen *umständen* der glücklichste von der welt sein könne, sobald er wolle (Diog. 142). Ismerte *fekvésének* gyalázatos voltát: l'humiliation de son *état* lui était connue (I: 242). Talán hogy *fekvésed* nem oly csüggesztő (VIII: 40). Ismered fekvésemet, ismered azokat, a kikkel a természet összeszőtt (Lev. I: 59). — Már 1816-ban így írja Horváth Endre Glott. 19: «Én azon *helyzetben*, hol te vagy, a tudatlan sereg által becsüsztatott hibákat irtogattam volna». És 1821-ben Kisfaludy S. u. o. LXI: sz. 3. l.: «A magyar íróknak . . nemesebb és diszesebb *helyzetben* is illik egymás iránt lenniük, mint azoknak, kik kenyeret egymástól féltvén, egymás ellen agyarkodnak».

Feszült, feszítő, megfeszít a figyelemre, érdekre vonatkozólag úgy látszik a német *gespannt, spannend* mintájára honosult meg. Már Kazinczynál olvassuk: E szempillantásra *vagyon feszítve* sok

ezer nézőknek interesszéje : auf diesen augenblick ist das interesse so vieler tausend menschen gespannt.

El-fogult a német *ingenommen* utánzásának látszik. Kazinczynál így olvassuk: Hogy Miss Sára *el van foglalva* Marwood ellen, nem csodálhatni: es ist nicht zu verwundern, Miss, dass Sie wider sie eingenommen sind (SS. 109).

Hamis a német *falsch*-nak gyakran szolgál fordítása mai irodalmunkban, különösen a *hibás* v. *elhibázott* és *ál* szók helyett. *) Így már Kazinczynál is: De ne adjon *hamis* magyarázatot esdekléseimnek: legen Sie aber mein dringendes anhalten nicht falsch aus (SS. 19). «Ott állunk, a hol az út vagy dicsőség felé vezet a tévedés megismerésével, vagy a *hamis szégyen* mellett gyalázat felé» (Glott. LXII. sz.).

Homlokot vetni (die stirne bieten). Imprudens e, a ki ezekkel szembe száll, nekik homlokot vet? (Lev. II: 95).

Homloktalan (effrons, orezátlan). Csak abban vagyunk jobbak, hogy mi a megítélést magunknak tartjuk s nem vagyunk *homloktalanok* azt tudatni (Siposhoz 104).

Hoz: ezen ige németesen hangzik az olyan kifejezésekben, melyekben valami állapotba juttatást jelent. Példák Kazinczynál.

Néha sokáig *alvásba nem tudom hozni*: manchmal kann ich ihn gar nicht zum schlafen bringen (V: 213). A zenebona mindent a legnagyobb *rendetlenségbe hozott*: der tumult hat alles in die grösste confusion gebracht (VIII: 166). Óh, ha lehelletem *lángba hozhatna* benneteket (VIII: 255). Akkor hintette volt a szép Zelemér az én szívembe a szerelem magvát: te pedig, atyám, *érésre hoztad*: brachtest ihn zur reife (IX: 195). Arra a gondolatra hozom-e? (I: 192). Mindent elkövettek, hogy fiokat *jobb gondolatra hozhassák*: suchten ihn von diesem gedanken abzubringen (Reg. 227).

Azonban ugyanilyen értelemben előfordul már régibb íróinknál s úgy látszik még latinosságnak sem tarthatjuk, hanem csak azért hangzik olyan idegenül, mert ezen jelentésben elavult: *Békességre hozom*: paco (Calepinus). Azokat az Isten igaz esmere-

*) Bövén fejtegeti ezt Finály: Adalékok a magyar rokonértelmű szók tárgyalásához.

tire hoznac (Bornemisza: Préd. 263). Így hozzák kétségbe írását (Czeplédi: Japhetke 162). Végre számadásra hozzák minden cselekedetünket (Pázmány: Préd. 3). Az Isten kegyessége a *penitencia*ra hoz téged (Illyés: Préd. I: 7). Áront a népnek gyűlötségébe igyekeznek hozni (u. o. II: 212).

Húz. Abból mely következtetéseket huzgáltak (VIII: 171). Ma is: következtetést vonni (Ballagi a *ziehen* szó alatt most is így adja: következtetést húzni).

Igazat ad: l. *Ad*.

Igér magának e h. remél, számít rá. — Ezt tűri el a gróf, ki felől a király minden jót *ígért magának*: das duldet Ihr, graf, von dem der könig *sich alles versprach* (VIII: 127). S aztán ott is, hol az eredetiben más kifejezés van: Ittlétem első napjaiban *azt ígérem magamnak* róla, hogy vele meg fogom kedveltethetni a klastrom csendességét: die ersten tage glaubte ich, sie fühle abneigung vor der welt und ersehne sich die glückliche stille klösterlicher zurückgezogenheit (Reg. 168. így V: 201).

Jön. — Ezt az ígét jelenleg sokféle idegenszerű kifejezésben halljuk a német *kommen* szolgai fordításakép, a *megy, jut, kerül* stb. igéink helyett.*) Kazinczy főleg a *jut, kerül* jelentésével használta gyakran németesen: *Miként jó e gyűrűhöz?* wie kommen Sie zu diesem ringe? (Barnh. 44). Mint jövök én ahhoz, hogy a te barátságodnak miatta ily mélyre sülyesztessem? (SS. 114). Nem *jöhet* az ember szóhoz (Nyr. XII: 419). Nem mertem egyiket is *szóig jönni* hagyni (A szalamandrin 24. u. o.). — *S ha arra jön is a dolog*, egy napi munkájával annyit kereshet, a mennyivel magát egy hét alatt beéri: im notfall [= wenn es dazu kommt, wenn es darauf ankommt, wenn die sache dahin kommt] verschafft ihm die arbeit eines tages den unterhalt einer ganzen woche (Diog. 168). A *sor* a barátságra *jött* (I: 23). Látója *kísértetbe jó* azt mesterkéletsnek venni (IX: 166). Tudakozá, ki írta azt a levelet nekem, s Sághy *hogy jön a játékba* (Glott. VI. sz.). — Ellenben helyesen írja Egmontban VIII: 239: «Mely ritkán *jutnak oda*, a kik igazgatnak,» a hol Szigligeti (34. l.) így fordít: *mily ritkán jön egy király észre!* — És magyarosan fordítja az egyéb jelentésű *kom-*

*) L. Imre S. Hibás Szólások 155, Szarvas G. «Jön, megy» Nyelvőr I. Simonyi Zs. Nyelvőr II: 454.

men-t mindig, például: Annyi való, hogy nem járta a templomot: wenigstens *kam* er nicht in die kirche (V: 16). — *Kijön* a ,boldogúl' jelentéssel ma egészen meg van honosúlva; *) már Kazinczynál: Gyönyörű asszony, *kivel ki fogok jöni*: ein liebes weibchen, mit der ich mich *vertragen* werde [vagy: mit der ich *auskommen* werde (V: 24). — Németes és szintén talált utánczókat a következő: Némely fogyatkozás jól jön ki: il y a de jolis défauts (I: 282). «*Oly formán jössz ki* benne [epistoládban, *du kommst mir darin so vor*] mint ha a szép leánynak philosophiai prédikációt tartanál (Glott. XXXII. sz.**).

Kilátás, kinézés: 1. *Lát*.

Kinyomat: 1. alább.

Kölcsönöz mint a német *verleihen* szolgálai fordítása (mert *leihen* = *kölcsönöz*) mai prózáinkban már egészen közönséges az *ad* ige helyett; így már Kazinczynál: A mint arczával felém fordult, az a tűz, melly melegséget *kölcsönze* szavainak, elalva volt (IV: 124). Az idegen szók «kedves negligét kölcsönöznek a műnek» (idézve PhilolKözl. XIV. 824).

Láb. — Ez a nyomorú ház még ma is *azon lábon lát*, melyen első nap = olyan állapotban: dieses elende haus sieht mich noch immer *auf eben dem fusse* (SS. 15).

Lát. — *Kilátás* a remény értelmében ma meghonosult germanizmus, az *aussicht* fordítása.***) Kazinczy idejében még csak keletkezően volt, s az ő írásaiból csak egy példát idézhetünk:

*) L. Nyelvőr I: 477. II: 129. Így már a Tájszótárban: «*Röriden jöni ki*: nem érni be valamivel, székel szólásmód». (321. 1.) És Arany János leveleiben: Az emberek mindenütt emberek: ne várjunk tőlük se nagy jót, se nagy rosszat, akkor kijövünk (Életéből 62). Így talán kijöhetnék fizetésemmel. (111).

**) V. ö. «Nekem Sándor stilusa *nehezen mozognak jő*» (Döbrentei, Tud. Gyűjt. 1821. XII. 40). Egy perczig *úgy jött Kálmánnak* [es kamlim so vor], hogy talán illendő is volna megcsókolni (Jókai: Mégis mozog a föld, I. 147). Dunán túl néha már társalgás közben hallani: *nekem úgy jön elő* e h. úgy tetszik, úgy rémlik (ugyanaz a germanizmus átment a szlovén nyelvbe is, l. Schuchardt: Slawodeutsches 38).

***) A székeltségben előfordul ez: *Mi látás?* és Kriza így értelmezi: *mi kinézés?* *mi jövőre kilátás?* (Nyr. III: 423). Továbbá: *Mi látat van benne?* *mi látat lesz* olyan dologba vegyülnöd (l. u. o.).

Mind azok a *kilátások*: alle diese hoffnungen (IX: 145. Bácsm. 1. kiad. 184: mind ez a remény). De annál többször alkalmazza ezen értelemben a hasonló *kinézés*-t: «Mint áldozom fel legszebb kinézéseimet»: glänzende aussichten (IX: 54. Bácsm. 54: előmenetelemet). Minden öröme, reménye, kinézése füstté lettenek: tausend hoffnungen, freuden und erwartungen (IX: 126. Bácsm. 162: minden öröme, reménysége, *bizodalma*).

Leereszkedés: l. *Ereszkedik*.

Megy e h. jár: Egmont épen ellenkezőleg, szabad menéssel *megy*, mintha az egész világ övé volna: recht im gegenteil *geht* Egmont einen freien schritt, als wenn die welt ihm gehörte (VIII: 129). — Ellenben magyarul: *Indulólá*: im begriff zu gehen (Barnb. 100). — *Kimegy e h. elmegy*, sétálni *megy*: Hasznokra fordíták az üres estvét, és kimentek: sie sind ausgegangen (I: 244). — Minden kívánságaid *oda mennek ki* (I: 244).

Ki-néz e h. olyan színben van, olyan külseje van, olyannak látszik: sok kárhoztatás daczára meghonosult germanizmus, még pedig nem csak az irodalomban, hanem a népnyelvben is (v. ö. hogy a németből a szláv nyelvekbe is behatolt, Schuchardt: Slawodeutsches 38). Kazinczynál sokszor előfordúl. *) Példák:

Az én gondolkozásom *úgy néz ki* mint bohó szesz: meine gedanken *sehen* grillen so ähnlich (VIII: 123). Gyakorta *olyformán néz ki*, mintha azon teljes meggyőződésben élne, hogy ő az úr: *er sieht oft aus, als wenn* (132). *Mint néz ki a dolog?* wie sieht's aus? (163. Szigligeti: hogy vagyunk?) *Úgy néznek ki*, mint kapui egy földalatti világnak (IX: 75). Csaknem a szerint *néz ki* mint egy rózsza: dass sie fast anzusehen war wie eine rose (Reg. 329). — *Eredeti levélben*: Óhajtottam volna, hogy te levelledben eltiltottál volna magadtól minden igazságtalan vádat, melyek *úgy néznek ki* mintha bosszulóim lenni akarnának (Glott. 78).

*) Leveleinek egy helyén (II: 91) így védelmezi: «Mintha a *jól néz ki* csak ezt tenné: jó színben van! Az a' homály a melly ezen phrásisban ül, épen szükséges oda, mert azt teszi, hogy valami van a képben, a melly mutatja, hogy úgy kell lenni mint látjuk, de nem tudjuk tisztán, mi az a valami. Ilyen a *jól jön ki* is.» — Egy más levelében meg azt mondja: *Jól rosszúl néz ki* — nem jó, mert honnan? — Most meg azt is hallám, hogy nem jó ez: nem állom ki, ich kann es nicht ausstehen, mert az germanizmus. Eluntam a haszontalan és sikertelen pert (Lev. III: 301).

Ki-nyomat ‚ausdruck‘ átv. ért. ma közkeletű kifejezés, Kazinczynál *kinyomás*:*) Egész valóságán a bánat szenvedésének *kinyomása* ömlött el (V:9). Oly erővel, oly valódi *kinyomással* [játszott a fortepianón]: so stark, so fest in gedanken und *ausdruck* (IX:118. Bácsm. 1. kiad. 152: oly igaz expressióval. — Kölcselynél: A nemzet isteneiben *nyomta ki* saját bélyegét).

Nyugszik e h. alapszik, épül valamin. S így *nyugszik* kevélységünk többére mindég tudatlanságunkon: und so *beruhet* unser stolz meistens auf unserer unwissenheit (IX:176).

Röppen. — *Kiröppenés* e h. kirándulás. Hogy a jeles költemény teremőjével Badacsonyra tehetek egy kiröppenest: einen ausflug nach Badacsony zu nehmen (Reg. 326).

Szédelgés, szédelgő e h. önámítás, ámitás, világcsalás, ma közdivatuak, a német *schwindel, schwindler* fordításai, s először Kazinczy Egmonijában leljük így: «Az idegen tanítók a mi Szent-ségünket káromlották, a köznép tompa érzését elbódították, a *szédelgés szellemét* hozták közikbe»: *den schwindelgeist* unter sie gebannt (VIII:121).**) S később egy levelében, ámbár nem egészen azon értelemben: «Úgy néze [a leány engem], mint barátját, mint testvérét, s józanon maradt elszédíthető szédelgésem mellett» (Levelez. I. 545. 1827-ből).

*) Horváth Endre Glott. 64. l. megrója Kazinczynak ezt a mondatát: *szívem öröme felülmúl minden kinyomást*. Erre Kaz. u. o. 82 azt mondja: «*Kinyomás* (expression, ausdruck) . . . Mi lesz belőlünk, ha az olyakat sem tűrjük mint a *kinyomás* . . . ? Ez a gáncsolt kitétel annyit teszen (s ne igyekezzünk-e röviden kimondani, a mit különben csak prolixitással mondhatnánk?) mint ez: szívem öröme túlhaladta azt, a mit szavaim ki nem mondhatnak».

**) De már Faludinál találunk egy hasonló metaforát «Meg se gondold, hogy nincsen semmi nálánál böcsősebb [t. i. az e világi életnél]; azoknak a *szédelgő elméknek* se higgy, a kik azt tartják, hogy meg kell vetni» (576). — *Szédelgő* helyett a *szélhámost* csak legújabb időben, talán csak tíz éve hogy fölkapta hirlapi nyelvünk, s bizonyára a nép ajkáról vették. Érdekes volna tudni, mely vidéken s minő értelemben használja népünk. Pázmány P. használja két helyen, de a szélsőség, a végletes értelmében. Faludi azt írja az emberekről: «Ott vernek magoknak fészket a chimaerák országában. A felhőkön nyargalódzanak, szélhámon járnak s álmokat hüvelyezik». Kreszneries szerint pedig *szél-hám*: *helcium laterale* (v. ö. Nytört. Szótár).

Ossze-szedi magát: er sammelt sich, er nimmt sich zusammen? Csenedesdjél, szedd össze magad a hogy lehet: Fasse dich! sammle deine gedanken, so viel dir möglich (Em. 33).

Szél. Nem tudja az ember, mint *kaphat szelet* a ficzkó (V: 175).

Szórakozik, szórakozott ma megszokott kifejezéseink. Kazinczynak köszönhetjük őket, csak hogy ő még így mondja: *elszórja magát*. Gyakran él vele s a Glottomachusok 83. lapján Horváth Endre gáncsa ellenében így védi: «*Elszórom magamat, az ég elszórt*. A szóllás nem egyedül a német kitétlen, hanem a dolgon is épült. *Gondjaim közt elszórtam magamat* nem ezt teszi: elvertem gondjaimat, hanem ezt: midőn a gondok aggasztottak, elosztottam lelkemet, hogy ezt is, azt is tekintse, ezen is, azon is vegyen részt, s így terhem könnyebbedjék. Érzem, hogy új a kitétel, érzem, hogy rajta felakadhatni: de mást helyébe, vagy tűrjük! Nyelvünkben több is van, a mi ehhez hasonló és a mit tűrünk». — Különösen érdekes a Bácsm. néhány helye, hol az első kiadásban más magvar kifejezéseket látunk. Példák:

Kért, *szórnám el magam* (I: 150). Érzette, hogy el kell szórnia magát: elle eut besoin de se dissiper, de se distraire (I: 70). Semmi nem tud mulattatni, *semmi sem szórhat el*: nichts kann mich ergötzen, nichts mich zerstreuen (VIII: 120). Befutok minden kertet, minden társaságot, *hogy bajomat elszórhassam*: ich laufe durch alle gärten, in alle gesellschaften, mich zu zerstreuen (IX: 35). De más utat veszek, hogy a régibben nem látott vidék *elszórhasson*: um mich durch das neue ländchen, das ich durchreisen will, in etwas zu zerstreuen (38. Bácsm. 1. k. 38: hogy legalább az esméretlen, még nem látott vidékek foglaljanak el). *El akarom szórni magamat*, de sikertelenek igyekezeteim: ich suche mich zu zerstreuen, aber es will nicht (64. Bácsm. 65: El akarom verni bánatomat, de haszontalan). — Lauránál a rendes bohónak még *elszórtsága* is tör gyanánt voltanak: la *dissipation* même de ce jeune étourdi étoit un nouvel attrait pour Emilie (I: 283).*)

*) Maga a *szórakozik* ige Kazinczynál még nincs meg, de már a negyvenes évek elejéről idézhetjük (Athenæum 1842. II: 425): Ámbár mi örültek eléggé világosan gondolkozunk, néha mégis tévedünk s *elszórako-*

Tart a belőle származó *tartalom*, *tartalmaz* jelentésével: *Mit tart* [a levél]: was er enthielt (VIII: 246 Szigligetinél: mit tartalmaz? — *Beszédet tart*. Jugurthához ily beszédet tarta: dicitur hujuscemodi verba cum Jug. habuisse (Sallust: Jug. IX. fej.) *Beszédet tartani valakivel* már Faludinál előfordul többször.

Tesz. Még elég erőm van, hogy egy tábort tégyek: il me reste encore dans les veines de quoi *faire* une campagne (I: 109). Ne vedd affectált modestiának, ha mondom, hogy reá különös *becset nem teszek* [keinen besonderen wert darauf lege] azaz magyarul: hogy azt valami nagynak nem vélem (Lev. III: 198). — *Kitenni*. «Az út alkalmatlanságaira kitenni: der gefahr der reise aussetzen. Ez is merész mondás.

Toll a rúgó helyett ma is hallható néha. V. ö. Lelkem új *rugótollat* kapott: meine ganze seele hat neue *trieb*federn bekommen (Barnh. 119).

Ugrik ebben: «Abban nagy *előugrást* (vorsprung) tett előttem» (Lev. III: 183); magyarul: abban nagyon megelőzött.

Üt. Ismerek én valakit a kinek nagyobb javára esne, ha testében szabóér *ütne*, mint hogy most lelkében bajnokláng lobog: ich weiss andere, denen es besser wäre, sie hätten statt ihres heldenmuths eine schneiderader im leibe (VIII: 213).

zunk. — Ma rendesen csak a *szórakozik*, *szórakozott* alakot használjuk, de v. ö. még újabb fróinknál is: Ép jó úton van, ez a módja [a tudomány-szerzésnek]; de aztán *szét* magát ne *szórja*! Doch müsst ihr euch nicht *zerstreuen* lassen (Dóczi: Faust, csal. kiad. 75). «Csinálni kell valamit» — ezek voltak a szavai — de azért semmit se csinált. Ez a se hideg se meleg *elszóródása* egész nyárig tartott (Miksz: NemzUr. 188). — Érdekes, hogy a német *sich zerstreuen*, *zerstreut* szintén gallicizmus és csak Lessing ideje óta használatos a francia *se distraire*, *distrain* értelmében.

MÁSODIK SZAKASZ.

MONDATTANI IDEGENSZERŰSÉGEK.

I. Az egyszerű mondat.

A) Az állítmány.

Kazinczy sokszor utánozza a németet abban az ellipsisben, hogy — kivált rövid tiltó és kérdő mondatokban — elhagyogatja az ígét, ott is a hol ez az elhagyás a magyarban szokatlan. Példák:

Ne ma bajainkról egy szót is! nun nichts von geschäften! (V : 205). Ne többet ily szót! solch ein wort nie wieder (VIII : 126. de v. ö. ezt a népnyelvi ellipsist: egy szót se!) De ne hát, édes úr: o, nicht doch, lieber herr (Reg. 334 stb. ezt a *«de ne hát»*-ot teszi rendesen, a hol *nicht doch* van az eredetiben). Ne semmi kesernyész megjegyzést, Miss! keine bittere glossen, Miss! (SS. 109). O Alpin, lant és dal fia, miért te egyedül a csendes halmon? warum allein am stillen hügel? (VII : 37). Ily korán fenn már: schon so früh auf? (Barnh. 5). De mit hát most? (V : 105). Mit tetszik? (Nyr. XII : 512).

B) A határozók

I. A helyhatározók közül megemlítjük az *előtt*-nek *elől* helyett használatát, melyet talán a német hatásnak lehetne tulajdonítani, mert ott mindakettőt a dativussal járó *vor* fejezi ki; például:

Szaladni akart, de hogyan szaladjon kínjai *elől*? így futna a sziszegő kígyó *előtt* az elrettent utas: wie wenn ein wandrer *vor einer zischenden schlange* flieht (II : 139). Ki soha nem futott a ve-

szély előtt (VI : 270. Fábián III : 222 : ki egyszer sem futott veszély *elől*).

Olyankor is alkalmazza efféle mondatokban az *előtt*-et, mikor a németben nem is *vor* volt, sőt eredeti írásaiban is : Minden aszszonyság szaladt az utálatos, goromba bagoly *előtt* : alle damen flohen die ernste, hässliche eule (I:375). Az ördög futott tőlem, mint Dávidnak hárfája *előtt* (Lev. I : 264). Így tisztábban tűne előmbe, a mi szemeim *előtt* elsiklék vala («Élet és Lit.» I : 257).

Máskor meg szabályszerűen alkalmazza az *elől*-t, még a német *vor*-t fordítva is :

Hová lettetek akkor előlem ? wo waret ihr damals ? (Diog. 65). Nem búvok el, mint sokan, előle (Lev. I : 269). Kalászkok után, melyeket most csillámló sarlókkal metéltenek magok *elől* : und mähten sie *vor sich* weg, mit der blinkenden sichel (II : 231). Mintha istenségéhez illő vonakodással húzná félre magát az imádó halandók tekintete *elől* : als schmiegte sie *vor den erstaunten blicken* anbietender sterblicher sich rückwärts (III : 167).

Kazinczy tehát vegyest alkalmazza az *elől*-t és helyette az *előtt*-et, s e fölcserélést nem nála találjuk először, mert ő ebben a régiek után indult, kik az idézettekhez hasonló mondatokban szintén nem különböztetik meg e két névutót. Példák :

Hogy ha ki nem tért volna az én orcám *előtt* : nisi declinasset *de via* (Károlyi : Bibl. I : 142). Az ördög elenyészék *előttök* (DebrC. 8). Herodes *előtt* Egiptomba vinni Jézust (220). El se fuss a Krisztus *előtt* (Helt : VigKönyv. 58). Nem az halál *előtt* mennek el, hanem az dög *előtt* (Frank : HasznK. 41). Elmehet-e ember az döghalál *előtt* (Félegyh : Tan. 495). Szükség *előtte* elfutni (496). Ellenségidet elfutamtatom te *előtted* : inimicorum tuorum *coram te* terga vertam (MA : Bibl. I : 70).

Valószínű, hogy a régiek az e tekintetben szintén nem igen különböztető latin nyelv hatása alatt írtak így, mert a nép nyelve tudtomra nem téveszti össze e két névutót egymással.

II. Az állapothatározók közül első helyen említhetjük az *alatt*-névutós kifejezéseket, melyeket Kazinczy nagyon kedvel, s melyek a német *unter*-féléknek felelnek meg. Példák :

Vig dallás s sípoknak zengése alatt közelíte a sereg : sie fuhren daher, unter dem lieblichen getöne der flöten (II : 218. Nagy S. fordításában 3 : A sípnak és éneknek édes hangja között

érték a szigetbe). Hajaim *öröm alatt* öszültek meg: meine haare sind unter freuden grau worden (III: 14). *Íg beszélgetések alatt* esszük meg az áldozott húst: unter frohen gesprächen das opferfleisch essen (III: 44).

De annyira hozzászokott a kifejezéshez, hogy olyankor is használja, mikor a németben másféle viszonyzó van, sőt eredeti írásaiban is: Példák:

Én csaknem annyit szenvedék az *Úr szenvedései alatt* mint önmaga: ich habe fast so viel bei Ihrem jammer ausgestanden, als Sie selbst (SS. 84). Irtózom ezeknek csak említése alatt is (Lev. I: 304). Battyáni társaságába egy estvét töltöttem, közel 60 személy közt, *muzsika és táncz alatt* (Siposhoz 72).

Kazinczynál a *valami alatt érteni*-féle szerkezetet is megtaláljuk, igaz, hogy nem éppen hasonló német mondatok fordításában; például:

Ha ezt érti alatta: wenn Sie das meinen (SS. 68). Te az én *dém alatt* többet értesz, mint én értetni akartam: Sie denken bei meinem aber viel zu viel (130. L. erről a kifejezésről a MHatározók II. kötetét).

A *fölött* névutót újabban igen sokan használják idegenszerűen a németben oly gyakori *über* mintájára. Ezt a germanizmust már Kazinczy elkövette, nevezetesen a bánkódásról, a vígadásról szóló mondatokban (e h. *valamin bánkódni, valamire nézre tréfálni v. valamiből tréfát üzni*; l. MHatár.). Példák:

Elbúsulva elsőszülöttjének durva elméje felett: Eva trauerte über ihren erstgeborenen (II: 15). *Rajtam* siránkozott, engem vádol, *felettem* kesereg: was weinte sie? über mich (II: 115). Nevettél is, talán moralizáltál volna is új professióm felett (IV: 198). Verseid *felett* igen sok jegyzéseket fogok tsinálni (Lev. 448). Lyányszeméllyel bizonyos pont felett soha sem kell tréfálni: dass man über einen gewissen punkt mit dem frauenzimmer nie scherzen muss (Barnh. 87). — NB. Búsulni fogsz Ojthonának eltűnt szépsége *felett* te is: trauern wirst du um Oithona's entschwundenen ruhm (VII: 75). Úgy örvende most a király az ő Fillánja *felett*: so war der fürst voll freud' um Fillan (VII: 249).

Ide tartozik az állapothatározó helyett attributum praedicativum használata, csakhogy ez az idegenszerűség Kazinczy-

nál sokkal régibb,*) s nem is annyira germanizmus, mint inkább latinosság, úgy hogy pl. Kazinczy olyan helyen is él vele, a hol erre a német kifejezés nem is csábíthatta volna. Példák:

Sokáig késett az ajtónál, *halvány*, mint a holtak: lang lebt' er da, *blass wie ein todter* (II: 199. helyesebben Kónyi 185: Ábrázlatjában halaványodván; de viszont más helyen ez fordít szolgál, s Kazinczy helyesen: Mostanság kettős gyorsasággal siet Kain az atyjához; az, *ereitől ment*, magát egy törzsokhöz támasztá: izt eilte Kain zu seinem vater der *kraftlos* an einem stamme gelehnt (Kónyi, Ábel 24. Kaz. II: 27: . . . atyja után, a ki mostan *elgyengülve* keservében, egy fának törzsokére hajlott). Ragyogva kelsz elő, *hasonló* a kelet sugáraihoz: herrlich steigst du empor, dem strahl in osten *vergleichbar* (VI: 181. Dicsőn kelsz elő, *mint* a sugár tamadaton, Fáb. III: 268). Ki ömöl alá a tetőkről, *hasonló* az éjjel jött folyamhoz? wer geusst sich von östlichen höhn, *vergleichbar* dem strome der nacht (VII: 49. Fábián: Ki omlik kelet bérzéről, az éjtszakának árjaként?) Sűrűn ömlénk setét sorainkban reájok, *hasonlók* a fergetegek rivacsához: stürmten hin wir in dunkeln reihn, gewitterschauern *vergleichbar* (VII: 148). Magasan kelő keble kitűne, *fejér* mint a habok felett a tajték: hoch wallt ihr sichtbar der busen, *weiss* wie schaum auf der fluten gewog (VII: 133). Mint a jégszobor a rengetegekben, úgy álla meg, *hideg, bátor és erős*: . . stand der held, kalt, kühn und stark (VII: 295. Fábián: Úgy állt hidegen, bátran, erősen). A nem ártalmas szokásoknak kész követőjük, de tántoríthatlan a vétkes példák behatásaiknak el nem fogadásában, fenn úszott a nagy világ ragadozó habjain: docile aux usages innocens, incorruptible aux mauvais exemples, il surnageait au torrent du monde (I: 284). *Egy szirt*

*) Mint gallicismus már Haller Lászlónál és Báróczy nál föllep; pl. Haller: Megjobbítását, *annyiszor vétkes*, reményleni nem merészelte; Báróczy nál: *Érzékeny*, nékie okozott fájdalmaihoz, nem tudta úgy képzelni könnyeit, hogy . . . ; és: *plein* de ces idées consolantes, il arrive chez Erigone: *teljes* ily vigasztaló gondolatokkal, elérkezik Erigonéhoz (Bár: Munk. VIII: 46. Kazinczy ugyanezen helyen magyarul: *eltelve* e vigasztaló képzeletekkel, érkezik Erigonéhez I: 47). — Mint latinosság legtöbbször a codexekben, de itt-ott később is; pl. Mint lészen a' mi dolgunk, ha Urunk-mellől el-futunk a kísértet idején? ha ő néki hál'-adatlanok találatunk (Pázm: Préd. 1093).

állá Osszián a kardküzdesben: ein fels stand Ossian im schwert-kampf (VI : 64. Osszián szirtként állt a küzdesben Fáb. 87). Emeld te magasra síromat, *tanúját a te hűségednek*: hoch erhebe mir das grab, ein zeichen deiner lieb (VII : 7. Magyarosabban Fábán III : 62: Emelj magas sirt én nekem hűséged jeléül). Hogy inkább látszhassál a hazát számkivetett megtámadni, mint Consul összedúlni (Kaz : Cic. 13). — Vállain *tégedet elijedtet* vig hahotával felkap: . . . mit lautem gelächter dich erschrockene emporhebt (II : 365. Kónyinál 41 : Téged *mint megijedtet* emel; Nagy S. 169 : Csepegő vállain nagy hahotával *ijedten* emel fel). — Ne állj soha *hasztalan és renyhe*: nie steh' umsonst und vergebens (VII : 216). Hogy én azt kényszerített, éltelen eszköze az ő akaratjának, tettem: dass ich *als* ein gezwungenes lebloßes werkzeug seines willens handelte (VIII : 279). Már akkor midőn szelíd atyám még gyenge gyermekét ölébe zárt (Lev. I : 313. e h. gyenge gyermekkoromban).

III. A dativust többször használja németesen, a hol vagy nincs szükség rá, vagy másféle határozót szoktunk az ige mellé tenni:

Idvez légy nekem, Mykon! sei mir gegrüsst, Mykon (III : 6. Az Idilleknek 1. kiadásábsn 8. l. még magyarosan írta: hozott Isten, Mykon). — Bizzál engem bosszús végzeteimnek: überlass mich meinem schicksal (V : 91. a Sztellának 1. kiad. 70: hagyj annak a bosszulónak). — Hókarú leány, te, kinek minden társad hátrál: holdes mädchen, dem weichen die jungfrau (VI : 12. e h. ki elől hátrál, v. kinek enged. Fábán 16: Kecses hölgy, legszebb a szűzek között). Tudva van neked mi hasznos: nicht unbemerkt bleibt dir, was frommt (VII : 279. e h. előtted). Kikről tudta, hogy ötet neki irigylík (I : 20). Ismét egy vonás, melyet irigylek *egy Marwoodnak*: wieder ein zug, den ich der Marwood nicht gönne (SS. 108. Ez egyébiránt mint az *invideo* szerkezetének utánzása régi latinizmus, így már Zrínyinél, Káldynál, l. NyörtSzót.).

IV. A németes mód határozók közül leggyakoribb a «ki vele», «félre vele» stb. (mint már Faludinál, l. erről A Magyar Nyelv I : 270). Például:

Félre velek, az érzésnek azokkal a' lidérczeivel mellyek olly hirtelen fellobbannak s elalusznak: Loin de moi ces lueurs de sentiment passagères et renaissantes (I : 86). *Félre azzal*: weg

damit! (Barnh. 125). Vagy épen nem szóllani, vagy *ki a beszéddel*: ganz geschwiegen oder ganz mit der sprache heraus (57). *Ki a szóval*: rede, sprich! (115). *Ki tehát a szóval*, tartalék nélkül: so sage ich ihnen dass. . . (SS. 48).

Szintén a *rel*-ragos módhatározó van németesen alkalmazva ebben a mondatban: E csapodársággal megkémélhetett volna (SS. 94).

Egyes módhatározók németes használata: Hogy úgy: wie so (VIII: 200. 203. Szigligeti: hogyan! magyarosan: hogyhogy?*) — Búsul; hihetőleg úgy szerencsétlen, mint én: vielleicht ist er *eben so* unglücklich, wie ich (Reg. 147). — Mint szomorú minden körülöttem: wie traurig alles ist! (III: 115. az Idylleknek 1. kiad. 143: «be szomorú . . .», v. milyen szomorú, mely szomorú). — Fenn ideje, hogy útunkhoz lássunk: es ist hoch zeit (Nyr. XII: 511).

Ellenben pl. magyarosan alkalmazza a tagadó szócskát némely esetekben, mikor a német nem él vele:

Az öreg elment, halait nem tudom *hol, hol nem?* eladni: der alte mann ist weggegangen seine fische ich weiss nicht *wo* zu verkaufen (Diog. 146). Oly hosszú históriát el tudok róla mondani, hogy az *hogy' lenne, hogy' nem lenne*: wie alles gehn könnte und gehn möchte (V: 217). — Oh mint nem enyelegtek ők: o wie sie sich liebten (II: 343. Kónyi 13: oh mikép szerelmeskedtek).

V. Az ige kötékek közül néhányszor németesen használja a *föl* és *ki* szócskákat: Kettőt fittyente, röviden és élesen, s *fel-fülett*: pfiß dann zweimal kurz und scharf und lauschte [= horchte auf] (Reg. 291). — «Hamar rakja ki az Úr minden szerencsétlenségeit. Minna látni akarja, mennyit *nyomhat fel*. Hát?» geschwind kramen Sie Ihr unglück aus. Sie mag versuchen, wie viel sie dessen *aufwiegt*. Nun? (Barnh. 57. v. ö. «Regéim sok embereknek tetszettek, kiknek ítéletek *felüti* Kazinczyét» KisfS. Glott. 140). — Örvendve néztem *ki* a jövődre: entzückt sah ich in die zukunft hinaus (III: 42. e h. néztem a jövő elé v. tekintettem a jövő-

*) Szintén ilyen *fölös* mutató szó van a kérdő mellett ebben: Oranien: Egyet még nem próbált. — Egmont: Mit a z t? Eins hat er noch nicht versucht. — Nun? (VIII: 178).

dőbe). A ki magát oly sok holmin *kitette*: ein mensch der sich über so vieles *aus-setzt* (V : 112. e h. *túltette*).

Újabb időben sokszor idegenszerűen elhagynak egy-egy igekötőt, főleg az elvégzést kiemelő *meg* és *el* igekötőt. Már Kazinczy is gyakran elhagyja ezeket, még pedig szándékosan rövidség kedvéért :

S osont: und floh (II:130. Kónyi 120: és *el*-futott). Megint [el-] találád: du hast es wieder getroffen (Barnh. 53). Kész voltam [meg-] halni (V:207). Hal! er stirbt (198. SS. 140). Hogy halok: dass ich sterben müsse (SS. 129). Hogy az én nagy ellenségem ölte van: dass meine feindin getödtet ist (Reg. 112). «Nem tudnád-e megmondani, honnan ered a monda? kérdé B. — Mondom, felele I.»: das will ich dir gerne erzählen (132). Alig merem magamnak is vallani (V:223). A ki ijedni nem szokott (VI:16). Nekem fiam nem jelen (109). — Távolról látá fejeit [vissza-] térő fiának vitorláját (92).

C) Az infinitivus.

Ez egyike azon mondattani alakoknak, melyekkel írónk leginkább visszaéltek: a régiek a latin, az újabbak a német és francia nyelv hatása alatt. «A latin infinitivus szűkebb körénél fogva valamivel közelebb áll a miénkhez [mint a görög], de számtalan esetben nem azonosíthatni vele, holott a -*tum* végű supinumot csaknem mindig. A nyugoti új nyelvek infinitivus-körei is meglehetősen összevágnek a mienkével; de a világért sem úgy, hogy vaktában lehessen infinitivust infinitivussal fordítani egyikből a másikba. Már pedig hány példát írhatnék össze erre a zagyvalékra!» így kiált föl Brassai, Akad. Értes. III : 397. — Már pedig azokat az idegenszerűségeket, melyeket az infinitivus használatára nézve az Antibarbarus megró, mind megjeljük Kazinczynál.

I. Legkirívóbb németesség az infinitivusnak rá vonatkozó mutató névmással való használata, mint a következő mondatokban írta Kazinczy, ámbár itt éppen nem csábította erre a fordítandó szöveg: Mert nem vagyok *oly szemtelen azt gondolni*, hogy jobban tudom azt mint ő: denn so unverschämt bin ich nicht, *dass ich mir einbilden sollte*, es besser zu wissen als die natur (Diog. 260).

Kigyógyítani az őrjöngöst, *arra* találhatóni szert: on trouve des moyens pour guérir de la folie. Man hat mittel narrheiten zu heilen (Roch. 129). Különben idézhetünk olyan esetet is, hogy mintája, Báróczy, követte el ezt a hibát, s Kazinczy megérezte idegenszerűséget és elkerülte:

Tenéked köszönhetem, és azért jövök, néked általa hódolni: je vous dois [la couronne], et je viens vous en faire hommage. Bár. Munk. VIII: 45. Kaz: Neked köszönhetem, s *imé hódolok vele*.

Ide sorakozik az *elég, elég gyenge, elég rossz* mellett használt infinitivus *hogy* helyett: *)

Az ember nem bír elég erővel szavát fogadni mindig az eszének: nous n'avons pas assez de force pour suivre toute notre raison; wir sind nicht stark genug unserm verstande ganz zu folgen (Roch. 18). A ki magát és boldogságát kellemeidnek megadni eléggé gyenge: der schwach genug ist, sich und sein glück deinen reizungen zu ergeben (Diog: 77). A föld szegény volt ugyan, azonban mégis eléggel bírt, táplálmányt és örömöket nyújtani napjainknak: doch hatte sie noch reichthum genug, bequemlichkeiten und anmut unsern tagen zu geben (II: 65. Kónyinál 60: Mégis elegendő bőséggel és kellemetességgel kedveskedett a mi napjainknak). S a te feleleteidet reájok! eléggé jók teged mentgetni, nem eléggé erősek elhárítani rólad a vétket: und deine antworten! gut genug, dich zu entschuldigen; nicht triftig genug, dich von der schuld zu befreien (VIII: 287). Gyáva gyilkos! nem eléggé bátor saját kezeddölni, de eléggé galád, eléggé semmirekellő, más kívánságai miatt öletni: nicht tapfer genug mit eigener hand zu morden, aber nichtswürdig genug, zur befriedigung eines fremden kitzels zu morden (Em. 60). A ki eléggé gyáva magát asszony által öletni meg, nem érdemli, hogy éljen: wenn ihr so schwach wart, euch gegen ein weib nicht schützen zu können (Reg. 229).

Mind az eddigiek magyarosan következtető vagy véghatározó mellékmondatokkal fejezendők ki (*annyira hogy... arra hogy...*) s a németes és a magyaros szerkezet között ugyanilyen viszony áll fönn egyéb esetekben is gyakran. Így a következő mondatokban:

*) Régente az *elég*-nek 'képes, alkalmas' jelentése is volt, s ilyen értelemben járhatott vele inf.; pl. Nem vagyunk elégek valamit mi magunktól gondolni (Telegdi: Evang. II: 690 b).

Hatalmas véget vetni gyötrelmeidnek: mächtig deine qualen zu enden (II: 367. Kónyinál is németesen: elegendő hatalmas a te kínaidnak végét szakasztani. Az e. hajós 43). *Késznek, erősnek érzem magam, mindent merni*: ich fühle mich willig und stark, alles für sie zu unternehmen (Barnh. 119).*) *Megérlelve* életeknek legédesebb gyönyörűségeit *kóstolni*, s azon könnyű munkáknak *megtevéséhez*: reif zu jedem süßsen gefühl ihres daseins (Diog. 257).

Máskor az eddigiekhez hasonló esetekben mellékmondatot vagy másféle kifejezést alkalmaz, néha ott is, a hol a magyar nyelv szokás is megengedi az infinitívust; pl.

Elvégeztük, hogy még a gyanút is el fogjuk távoztatni: nous sommes convenus d'éviter jusqu'au soupçon (I: 43). Megegyeztünk még a gyanút is eltávoztatni (Bár: Munk. VIII: 43). Nem igyekszik-e szigetünknek minden állatja *mulattatásodon*? jedes geschöpf dieser insel sucht, mit freundlichem betragen dich zu erfreuen (II: 374. v. ö. Kónyi, Az e. haj. 51: E szigetnek minden alkotmánya kedvet *nevelni keresi*).**) Elszédíthetik talán, *hoggy mindent jóvá hagyjon*: verführt ihn vielleicht, zu allem ja zu sagen (SS. 64).

II. A mitől? kérdésre járó igék közül nyelvünkben néhány elég gyakran fölveszi az infinitívus határozót: *fél bemenni, őrizkedett ide jönni, irtózik csak gondolni is rá*, stb. Ezeknek analogiája menti, ha neha hasonló értelmű igék mellé, a német mintájára, odateszik az infinitívust:

S mi tartóztasson most azt ellened fordítanom? was hindert mich nun, den stahl wider dich zu kehren (SS. 51). Más alkalommal a verejték nem hátráltatta téged engemet mindjárt megölelni: der hinderte dich ja sonst nicht mich gleich zu umhalsen (IX: 185).***) Nagysád tegnap oly távol látszék lenni

*) Menthető, mert mondjuk: *Kész vagyok mindent merni*.

**) A keres igének evvel a németes használatával többször találkozunk Faludinál: Valami selyem matringgal ne *keressed* támogatni a böcsületet, érdemet s méltóságot (30). Lány könyörülő szókkal kereste lecsillapítani (148). Titkainkat boszontó ellen-mondással és kemény erővel *keresik* kifakasztani (457).

***) Az újság keze és a hosszas szokás, egyenlően vannak gútlásunkra, meglátni barátink fogyatkozásait: nous empêchent également de sentir les défauts de nos amis; hindern uns in gleichem grade, die fehler ursrer freunde zu bemerken (Roch. 163).

ismét elébe lépni a fejedelemnek: sie schienen gestern so weit entfernt, dem prinzen jemals vor die augen zu kommen (Em. 68. itt a kettős inf. teszi még szokatlanabbá a kifejezést). Nem idegen, alkura lépni (SS. 22). *Pirulni elszokott szemtelenség* (III : 216. V. ö. Vörösmartynál s más epikusainknál *félni szokatlan, remegni tudatlan* stb., melyek megint a *félni szokott, remegni tud* kifejezésekhez csatlakoznak).

III. Mint mondat tárgyát is alkalmazza az infinitívust olyan igék mellett, melyek a magyarban más szerkezetet követelnek. Példák:

Nem *érdemlek* e kegygyel elfogadtatni: so gütig empfangen zu werden habe ich nicht verdient (SS. 121). *Eltökéltem* végre magára hagyni: je pris le parti de le laisser en liberté (I : 150. így Báróczynál is Munk. VIII : 62).*) *Nem tartod-e elég szerencsének* profanátlan szeretni s szerettetni?: unentweiht genossen und geliebt zu werden (I : 336. a Paramyth. 1. kiad. 30. *Nem tartod-e elég szerencsének*, hogy fel nem háborítva szerettetel?). Felleltem, a kire minden reményeimet vélém építhetni (V : 59).

Fölszólító mellékmondat helyett: Fejér vitorlákat *hagytam* feszíteni a szelek elébe: weisse segel zu spannen dem wind gebot ich (VII : 258. = meghagytam, hogy feszítsenek; Fábiánál: Fehér vitorlákat feszítették a szélnek; ellenben v. ö. Az Úr a pokolbéli félelemnek parancsol reá rohanni: der Herr befahl den schrecken der hölle, über ihn zu kommen. Kónyi: Ábel 120. Kazinczynál: Az Úr parancsola a pokol ijedelmeinek, rohanjanak reá II : 130).**) Ismerjen hát ez a Sara Sampson bennem Marwoodra, kivel egy sorba *ne állíttatni* térdelve *kéri* önmagát Marwoodot: mit der Sie nicht verglichen zu werden, die M. selbst fussfällig bitten (SS. 116). — A l a n y i m o n d a t h e l y e t t: *Kötelességem* hallgatóim előtt *el ne árulni*, hogy tudományom nem csalhatatlan: ungeachtet ich als

*) Másutt Báróczy ezeket is írja: *esküszöm* egyedül csak te néked élni; *hízelkedett* magának, engemet megvizsgálni.

**) *Megengeded* nekünk *hozzád felkiáltani*: Du vergönneest uns, dir aufzuflehen (Kónyi: Ábel 172). Kazinczynál: *Megengeded*, hogy a bűnös felkiálthasson hozzád (II : 180). — De megint németes inf. ott is, a hol az eredetiben nincs: László ezt is *eltetmetni* parancsolá: auch ihm ordnete er ein anständiges begräbniss (Reg. 26).

philosoph verbunden bin, niemals einiges misstrauen in die unfehlbarkeit meiner ansichten zu verraten (Diog. 200).

Az accusativus cum infinitivo aránylag ritkán fordul elő Kazinczynál. *) De a *haggy* igével, melylyel különben összeköthető acc. c. inf., ezt néha szokatlan módon szerkeszti; pl.

Oh haggyd őket minket látni: o, lass sie uns sehn, wie wir kämpfen (VI: 248. Fábiánnál jobban III: 193: *Oh hadd lássák,* hogy' vívunk mi). *S' haggyj történni egy változást* [helyesen: hadd történjék egy változás], miniszter lesz: lässt eine veränderung vorgehn, so ist er minister (V: 158).

IV. Főnevek meghatározására, főnevekhez jelzőül szokatlan magyarban az infinitivus; a németben ellenben nagyon közönséges és Kazinczy sokszor átteszi a magyarba is. Példák:

Az asszonyoknak közös birtoka *a legbizonyosabb mód* őket a társaság csendességére nézve *árthatatlanokká tenni:* Plato hält die gemeinschaft der weiber für das unfehlbarste mittel, sie unschädlich zu machen (Diog. 261). Egyszer kapjuk e *rést*, előre tolni magunkat (V: 100). A nagyok *szomja* lovaik által vonni fényt magokra (IV: 359). Hát az olthatatlan *szomj* tanulni, hallani, látni, előhaladni? (Siposhoz 92). A strázsának *parancsok* vagyon nekik segélyekre kelni: jede wache ihnen beizustehen beordert ist (IV: 369). Felfegyverkezve a legjobb ügygyel s egész *elszánással* egy hitezegettnek képéről letépni az álarczot: bewaffnet mit der besten sache und aller entschlossenheit, einen verräter zu entlarven (V: 123). Midőn csak *intésre* sem vala szükség a legbelsőbb mozdulatokat is közleni egymással: wo kein wink nötig war, um die innersten bewegungen sich mitzuteilen (V: 156). Megszállott a *szesz* borral ölni el bánatomat: ich hatte lust mich zu betrinken (IX: 154. **) Bácsm. 1. kiad. 154: Feltettem magamban, hogy részegségig iszom). Látója *kísértetbe* jő azt mesterkélésnek venni (IX: 166). *Feltétem*, mindenben a jót, mindenben a legnemesebbet követni, soha nincs oly eleven mint midőn őt látom: nie ist mein

*) Megfosztotta volna magát a nap világútól, ha ezt Seraphinája [neki] ártalmára állította volna lenni (I: 137). Én magamat szerettetni gondolám (93). Kik minden botolhatáson túl lenni képzelik magokat (SS. 69).

**) Igaz, hogy közel áll e járatos kifejezéshez: *Kedvem volt v. keredett borral ölni el bánatomat.*

entschluss, immer gut, immer edel zu sein, lebendiger als wenn ich ihn sehe (Em. 38). Igen szerencsétlen *gondolatot* kaptam fel megolvastatnom Sárával a levelet: ich sage mir selbst, dass ich einen ungeschickten einfall gehabt hätte, Sie, miss, zur lesung des briefes desto geschwinder zu vermögen (SS. 66). A' hazugság út-latja sokszor csak titkos büszkeség, tekintetet adni állatásinknak: l'aversion du mensonge est souvent une imperceptible ambition de rendre nos témoignages considérables; oft ist abscheu vor lügen nichts, als versteckter ehrgeiz, unsern aussagen gewicht zu erschaffen (Roch. 27).

Sok helyen azonban ugyanilyen infinitivusokat elkerül s más fordulatot ad a mondatnak. Példák:

Illik-e vétkeseknek tenni magunkat, eltolván *az alkalmat*, mely a történt hibát jóvá tegye: wollen wir uns strafbar machen, indem wir diese gelegenheit von uns stossen, all das vergangene *herzustellen* (V: 149). Nagy *reményt* nyújtottak magoknak *annak elnyeréséhez*: machten sich grosse hoffnung, diesen platz *einzunehmen* (VIII: 129). Magányomból *azon vágy* ránta ki, *hogy* láthassam még egyszer a hajdan ismert földet: aus der wildniss hat mich die sehnsucht herausgelockt, das land *zu sehen*, das ich früher gekannt (Reg. 43).

Különben a főnév mellé tett németes infinitivus már Báróczy-nál előfordúl (pl. «Elértem *célomat*, neki tetszeni»), és újabb, főleg napi irodalmunkban nagyon gyakori (így Jókainál: Van-e adott *szavuk* egymást el nem árulni stb. l. Antibarbarus), annyira, hogy pl. még Imrénél is fölüti fejét, éppen az Idegen és Hibás Szólások Bírálatában. *)

V. Helylyel-közzel még egyéb esetekben is él idegenszerű infinitivussal; pl.

De mit nevez csendesnek lenni, atyám? (aber was nennen Sie ruhig sein?). Keblünkbe tenni kezeinket? szenvedni a mit kell? (Em. 94). — Ezt óhajtja ő s minthogy ebben nem boldogul, *nem ismér egyéb utat mint kedvelennek mutatni magát*, halátlanságot, megtévedést emlegetni, rettenetes kilátásokkal ijesztgetni bennün-

*) «*A hanyagság* idegen szóknak ellene állani, *a bágyadtság* régi jó szókat erélyesen használni, *a tehetetlenség* úgy hangsúlyozni, úgy alkotni szókat, mint önálló nemzeti műveltség öntudata kívánta és okozta volna: már e [XVI] század végén feltűnik». 71. l.

ket a jövődre nézve, azzal ijesztgetni, hogy bennünket itt hagy (VIII: 175. «Nincs más útja, *mint hogy szeszélyes legyen*, a halátlanság s oktalanság miatt panaszkodják, a jövőben szörnyű kilátásokkal fenyegetsen, s fenyegetsen, hogy el akar menni». Szigligeti): so hat sie keinen weg, als launisch zu werden, sich über undankbarkeit zu beklagen, mit schrecklichen aussichten in die zukunft zu drohen und zu drohen — dass sie fortgehen will. *)

VI. A kettős infinitivust vagyis az infinitivustól függő infinitivust Imre S. szintén idegenszerűnek tartja. Mi ezt nem mernők mondani, csak annyit engedhetünk meg, hogy kissé szokatlan, de a maga helyén alkalmazva éppen nem sérti a magyar nyelvérzékét s legkülönbözőbb íróinknál is előfordul. Példák:

Vétkes szorgalmatosság a következőket *akarni tudni* (Madarász: Evang. 87). Erőszak ellen erőszakkal szegülnie, a rabló keselyűt galamb karommal *megsebezni próbálnia*, még akkor is természetes volna, ha . . (Szász K. Kisf.-társ. Évl. új f. III: 88). *Olvasni tanulni* hát annyi mint *tanulni tanulni* (Pesti Napló XXX: 239. teza). — *Tudni* ugyan *nem tudni* semmit, de azért minden jól megy («Ellenőr» X: 307). — Előbb meg kell *tanulnunk írni* (Katona: Bánkb. III. fv. 4. j.). — Mi jól esett mintegy *inozni látnom* a világot (Vachot S.).

Igaz, hogy Kazinczynál ez a kettős infinitivus sűrűbben előfordul, mint akármely más íróknál, nemcsak fordításaiban, hanem leveleiben is:

Az égnek *könyörögni akarni*, annyi mint könyörögni: dem himmel ist *beten wollen* auch beten (Em. 33). *Tudni csendesen lennünk*, s *kelleni csendesen lennünk*, nem jön-e egyre: *ruhig sein können* und *ruhig sein müssen*, kommt es nicht auf eines? (93). — Míg erő lesz agyvelőmben *becsülni tudni* a Kiseket (Lev. I: 123). Szeretném a professzor urat mindég *dolgozni látni* (Siposhoz 11).

*) Ilyen ez is: csak születési elsőség vala, s nem egyébre szolgálá ndlok, *mint az ártatlanokat elnyomni*: den sie jetzt zur *unterdrückung* anderer sterblichen missbrauchten (I: 363. Paramyth. I. kiad. 57: Csak ártatlanoknak elnyomására szolgált).

D) *A jelző.*

I. A főnévi jelző köréből a genitivus qualitatis gyakori használatának nagy része van az Osszián idegenszerű színezetében. A genitivus qualitatis a mi nyelvünkben egyáltalában szokatlan s olyan sűrű alkalmazása, minővel Kazinczy utánozta Ahlwardt német Ossziánját, nagyon is feltűnő. — Példák:

Sniván, *ősz fűrtözetnek férfja*: o Snivan des grauen gelocks (V: 50. Fábíán 71: óh Sniván ősz fűrtözettel). Így szólla a győzelmek Kukullinja: so sprach Cuchullin der sieg' (55. Fábíán 76: a győző Kukullin). A puha kéz leánya: sprach Galchos der zarten hand (105. Fábíán 144: a lány kezű Gálkósz). Kellemes ifja a szög üstöknek: lieblicher jüngling des blonden gelocks (116. Fábíán 160: szőke fűrtű kellemes ifjú). — Fel a vér csatájára: blutkampf (79. Fábíán 109: Fel a vérharczra; helyesen: a véres harcra).

Sokszor azonban a magyar nyelv szokásnak jobban megfelelő s vagy *ú ü* képzős melléknévvel fordítja:

Mondd a *paizsos* Szváránnak: sage zu Suaran der schilde (VI: 36. Fábíán is így). Békét akarsz a tengeres Lochlinnal: willst frieden mit Lochlin des meers (37. 115. Fábíán 159: a vizes Loklin). Ki a völgyes Szelmából jössz: der von Selma der tale du kommst (93. = Fáb. 129). — *Jer lányheszédű* Agandéka: komm Agandecca der sanften red' (53. Fábíán 75: nyájás ajkú A.). — Karachának zengő mezejin: auf Carachas felder des halls (119).

II. Jelző határozó alakjában. A nemetben közönséges dolog, hogy jelző helyett határozót tesznek a főnév mellé, a hol mi megfelelő értékű melléknévet képezünk, pl. bécsi levél: *ein brief aus Wien*, a római Szent-Péter-egyház: *die Peterskirche in Rom*, füles korsó: *ein krug mit einem henkel* stb. Az ilyen német kifejezéseket mai napság igen gyakran utánozzák és utánozta már Kazinczy is, főleg a *vel*-féle határozókat:

Alkléthá az ősz hajakkal: Alcletha mit grauem gelock (VI: 245. Fábíán III: 189: ősz haj-fűrtű A.). Hol lelek én neked menedéket, ó Darthula, a barna hajjal? o Dardul mit braunem gelock (264. Fábíán is III: 215: Hol lelek én neked menedéket oh Gyárdul, barna hajaddal?)

És ugyanily módon fordítja gyakran az előbbi cikkben tárgyalta genitivus qualitativ is:

Gyűlölte Kómált a kék pajzsos : feind von Comal der bläulichen schild' (VI: 47. a 300. l. ezt így magyarázza: «a széppajzsút»; Fáb. 61: Meggyűlölte a kék-pajzsú Kómált). Bragela a gyönyörű hajfürtökkel, sirass engem : o Bragal, reizenden haupthaars, betraure mich (60. Fáb. 82: Oh gyönyörű fürtű B.). Fillán és Oszkár a barna fürttel, harcznak fia: Fillan und Oscar braunen gelocks, söhne des kriegs (68. Fáb. 93: F. s barna-fürtű O.). Kérdé Fion-ghal a szép fürtökkel: sprach Fingal des schönen gelocks (203. Bacsányinál, Toldy kiad. 152: Kérdezé a széphajú F.; Fábián-nál III: 7: Monda a szép fürtű F.).

Néha más efféle kifejezést is áttesz a magyarba s leveleinek egy helyén (I: 133) okát is adja, hogy miért:

«Igy tettem a könyv címjét: Yoricknak érzékeny utazásai Francia- és Olaszországokban. Az a való szörnyű szó s látszik, hogy Gyöngyösi el merte kerülni, még pedig abban a strophájában, melyet én ugyan legszebbnek tartok:

Gondolnád azt lenni Dido siralmának,

Tőle elválásán Anchyses fiának.

Tőle elválásán. Elisit való.»

Csak hogy ezen példa és Kazinczyé közt az a nagy különbség van, hogy elül van a jelző, a minthogy ez a magyar jelzőnek rendes helye. *) Továbbá az olyanokban, minő az «utazás Franciaországban» nem ütközünk meg, mert a jelzett szó ige származéka, tehát jól megfér az illő határozóval. Más névszókhoz azonban nem igen teszünk jelző gyanánt határozót s minden esetre kivételesek és korlátozott számuak a helyre legény, tejbe kása-féle kifejezések.

E) A szórend.

I. Legföltünőbb szórendi vétsége Kazinczynak — a miben mai íróink is legtöbbit vétének — az, hogy a mellékmondatok szórendjében utánozza a németet, vagyis hogy a mellékmondat igéjét szereti a mondatnak végére tenni. Hogy ezt nem szándé-

*) Azért alább a szórend rovatában újra megemlítszünk e jelenségről s egyből példáinkat ott soroljuk föl.

kosan tette, azt valószínűvé teszi az, hogy e hibát legelső fordításában ép úgy megtaláljuk, sőt még nagyobb mértékben, mint a későbbiekben. Szemmel látható pl. a német szórendnek prózai áttétele a következő mondatban: A ki magát oly sok holmin kitette: ein mensch, der sich über so vieles aussetzt (V: 112. e helyett: A ki oly sok holmin túltette magát). Bár a választott kör kebeléből kiszakasztva valék, lelkem annak javát mindég óhajtotta: die liebe des volkes, des erkornen, dem ich entrückt ward (Kaz.: Pyrk. 11).

Leginkább olyan mondatokban van ez a hiba elterjedve — s már Kazinczynál is jobbra ezekben fordul elő — a melyekben összetett igenév van. Ilyenkor ugyanis még hozzájárul az a körülmény, hogy a németben az összetett igenév elválhatatlan egységet képez és fordítóink (ujabban már eredeti íróink is) ebben is utánozzák a német mondatot. Így keletkezik aztán ez a szórend: *le-vágni kell* = abschneiden muss, *le-vágra van* = abgeschnitten ist, e h. *le kell vágni, le van vágra*. — Példák Kazinczyból:

De, felteszem, csak azért vetettem el fapoharamat, mert a nélkül *ellenni tudok*: aber, gesetzt ich hätte den becher fortgeworfen, weil ich ihn entbehren konnte (Diog. 19). A ki a természet vendégségét *megemészteni akarja*: der das ganze gastmal der natur . . allein verschlingen will (97). Ha a józan okosságot és társaságosságot *elterjeszteni igyekeznek*: wenn sie vernunft und geselligkeit allgemein zu machen bemüht ist (173). A víg nép mindent megtesz, a mit néki *megtenni kell*: ein fröhliches volk tut alles, was es zu tun hat (177). A mit neki *elbeszélni fogok*, nem lesz ujság előtte: die wahrheiten von dem Mellefont, werden ihr vielleicht nichts neues sein (SS. 98). — A ki *megítélni akar*, miért nem szölli meg? (Lev. I: 254). Ha a Múzsza *meqlátogatni akarna*, kérlek, ne tiltsd el látogatását (327). A nélkül, hogy a dologgal *megismerkedni akartak volna* (Siposhoz 107). Hogy életemnek minden napjára *lelincolva leszek*: auf zeit lebens gefesselt zu sein (SS. 88). *Ki elmerülve van*: welche in gedanken steht (74).

A határozó igenevet sokszor a főmondatban is így rendezi:

A természet szépségei nem vesztek el előttem gyönyörködte-tőségeket, viszontagságai ellen pedig *megedzve vagyok*: und gegen ihre abwechselungen bin ich abgehärtet (Diog. 92). *Megfrissülve vagyok* egészen: munter und neubelebt bin ich (III: 143). De őrnagy úr nem csak *elbocsátva van*: doch Sie sind nicht blos ver-

abschiedet (Barnh. 105). S a kit elcsábítottam, *elcsábítva akart* lenni: und die ich verführte, wollte verführt sein (SS. 11). — *Elkeseredve valék*, bármikor szemembe tűnt (Lev. I: 281).

Ellenben a szokott magyaros szórendet látjuk pl. a következő mondatokban:

El vannak űzve az ég fellegei: *zerstreut ist* des himmels gewölke (VII: 37). *El volt alura* az öreg kornak szeme: *erloschen war* des alters aug' (101). *El lévén eresztve*, úgy hiszi, hogy becsületében van megsértve; *meg lévén löve* karja, úgy hiszi, hogy benávé van téve: weil Sie *verabschiedet sind*, nennen Sie sich an Ihrer ehre gekränkt, weil Sie einen schuss in dem arme haben . . (Barnh. 107). Mely igen *le vagyok kötelezve* az óhajtasodért: wie sehr bin ich Ihnen für diesen wunsch *verbunden* (SS. 74).

A Kazinczynál régibb írók nyelvezetében ezzel a germanizmussal csak nagy ritkán találkozunk. Csak három író tudnánk megnevezni, a kiknél ismételve előfordul. Egyik a német Heltai, ki egyéb dolgokban is szokott hibítani, másik Illyés András, harmadik a gondatlanul fordító Kónyi: — Példák:

Öte a kárpitnak *össze foglalva legyen*: *quinque cortinae sibi* jungentur mutuo (Helt: Bibl. I: Oos). *El fáradvá valának* (Helt: Krón. 12). — Csak megmagyarázni akarta . . (Illy.: Préd. I: 435. stb). És a földről *fel-emelni akarta*: und wollt' ihn von der erd' *aufheben* (Kónyi: Ábel 118. Hogy felemelje a földről Kaz. II: 128). Mostanság az halottra borúlva *meg-ölelni akarta*: wollt' ihn *umar-men* (Kónyi u. o. 162. *Meg* akarta azt ölelni, Kaz. II: 168).

II. Egy másik sajátossága Kazinczy szórendjének, hogy fordításban szereti *hátra tenni a jelzöt*, mind a főnévi, mind pedig a melléknévi jelzöt, pl.

Rhea, az anyja a halhatatlanoknak: Rhea, die mutter der gotter (I: 347). Egy szirtben, *a keményében a felhőnek*, ketté törte lába szárát: am felsen, dem kern der wolke (348. Paramyth. 1. kiad. 41: a felhőnek szirt-magván). *Erőtlen fejedelme Tórának*: kraftloser gebieter von Tora (VII: 17. Fábán: Tórának erőtlen ura). *Leánya Hermannak*: tochter Hermanns (20. Herman leánya, Fáb.). — Kialta *Fion-ghal az erős*: sprach Fingal, der held (VI: 5. Fábán: Fingál hős negyed nap így szól) stb. stb.

Ámbár a jelzőnek ilyen hátrátétele a magyarban előfordul és megengedhető s ámbár vannak, kik ez elhelyezést szépnek s

helyesnek tartják: *) nézetünk szerint a magyar nyelvszokást csak az tartja tiszteletben, a ki e megfordítást csak csínján alkalmazza, nem pedig oly gyakran mint Kazinczy (főleg Ossziánjában).

Ide csatolhatjuk azt az idegenszerű szórendet — ámbár abban az időben majdnem általános volt — mely a rangot, hivatást jelölő szót a név elé teszi: A *Gróf Oliva* levelét: den briefen des grafen Oliva (VIII: 167. Szigl: Egm.: Oliva gróf levelét). Kapitány Breda (u. o. 164). Csak egy tisztet tudunk, a ki ember volt, *hadnagy Molnár* úr (Lev. I: 304). — Ez a magyaros nyelvszokástól ép oly idegen, mint pl. a keresztnév előretétele, melyet Kazinczy hibáztat (MMús. I: 54).

III. Az olyan határozó, mely nem az igéhez, hanem cselekvést vagy cselekvőt jelentő névszóhoz tartozik,**) nyelvünkben inkább eléje teendő e névszónak, mint mögéje, pl. A forgalmi eszközök leszállítása normális mértékükre: a f. eszközöknek n. mértékükre (való) leszállítása; beszélve romlásunkról az Andrássy-rendszer alatt nyiltan vallottam: beszélve az A.-rendszer alatti romlásunkról nyiltan vallottam. Az utóbbi példában látjuk, hogy a megrótt elrendezés kétértelműségre is ad alkalmat, mert az időhatározó az igéhez is tartozhatnék. — Mint mai íróinknál, már Kazinczynál is sokszor látjuk, hogy hátrateszi ilyenkor a határozó

a) Az egész kifejezés előkészítő vagy kiegészítő: *A te összehasonlításod a vízhordóval*, mindenkor az utolsóbbnak ad elsőbbséget: so fällt die vergleichung zwischen dir und dem wasserträger allezeit zu gunsten des letztern aus (Diog. 160). Mint gyötör engem az ő elcsendesíthetetlen *haragja a jámbor Ábel ellen*: wie quälet mich sein groll gegen den frommen bruder (II: 164. Kónyinál 153: Oh mint kinez engemet az ő öccse iránt való gyűlölsége). Te, *megengeszteltetése a bűnösnek az istenséggel*: du grosse versöhnung des sünders mit Gott (II: 183. Kónyi is 175: Te drága megbékélése az embernek az istennel). A római nép *szenvedelme a theaterhez* igen nagy (IV: 403). *Egy hálás gondolat az ég eránt* a legteljesb imádság: ein einziger dankbarer gedanke gen himmel ist das vollkommenste gebet (Barnh. 51). *Rövid eltávozása alatt a feddetlenségéből*, nem tanulhatá el még a tettetést: in der kurzen

*) Imre S. *Szépír. Figy.* II: 66.

**) V. ö. fent a jelzőről szóló II. pontot.

entfernung von der tugend kann sie die verstellung noch nicht gelernt haben (SS. 57). — Melyben a Rummy által lefordított *aufsatzom a magyar versificationnak négy nemei felől* előfordul (Lev. I: 177). *Z. úrnak levélkáját hozzád* ugyan jól tevéd, hogy nekem megküldötted, (Siposhoz 82).

b) Az egész kifejezésen *n y o m a t é k* van: Az istenek bosszusan *s elszomorodva az emberek hálátlanságok felett* költöztenek vissza az Olympba: voll traurigkeit und zorn über den undank der menschen zogen die götter in den Olymp. (I: 357). Egy tekercs *bécsi rajzolatját néztem copiak után* (Siposhoz 74). — S eldőlt a leggyorsabb a vadászatban: und fiel er, der schnellste der jagd (VI: 100. Fábrián 137: S eldőlt a leggyorsabb vadászó). — Szeretnek *az istenek is a ligetben, az istenek is a folyamokban*: es lieben die götter in den hainen und die götter in den flüssen (II: 316 Nagy S.-nál 112: Az erdei istenek s a folyóvízi istenek is szeretnek).

Kétségtelen, hogy ilyenkor magyarosabb a határozónak mint jelzőnek a jelzett szó elé tétele, még pedig a *való* *) vagy más ige-névvel vagy pedig bármilyen segédeszköz nélkül. Például: «*A víz-hordóval (való) összehasonlításod*» fönt az első idézetben; v. ö. a másodiknál Kónyi fordítását. A sebekből ötlött vér: sangvis de stigmatibus (EhrC. 68). «*Tőle elválásán*» (Gyöngyösi, l. fönt). «a nélkül hogy elvesztette volna *rá varázsát*» (Beóthy Zsolt). — Vagy végre, ha lehet, melléknevet képezünk a határozóból s így tesszük jelzővé; pl. «*a jámbor Ábel elleni haragja*» a második idézetben; v. ö. a legutolsónál Nagy S. fordítását.

II. Az összetett mondat.

A) Mellérendelés.

I. Az ellentétes kötőszók közül a *pedig*-et és az *akár*-t néha elhanyagolja más kapcsolatok kedvéért.

A mondatkezdő *pedig*-nek a németben *und doch* vagy más-

*) Kazinczynak e *való*-tól való idegenkedéséről l. fönt a jelzőről szóló fejezetet.

féle ellentétes köztárszó felel meg, s azért a *pedig* helyett néhol és mégis t tesz Kazinczy:

Megborzadok e gondolatra; és mégis oly valón, oly bizonyosan áll lelkem előtt e gondolat: nem látjuk meg soha többé egymást: *und doch* steht da der gedanke so gewiss vor meiner seele (IX: 62). «El fogna tőlem borzadni. *Es még is* sokért nem akar-nám hogy miattam egy bús órája legyen»: sie würde schaudern vor mir, *und bei allem* wollt' ich doch nicht, dass sie eine einzige trübe stunde meinewegen haben sollte (IX: 130). — V. ö. ellenben: S megint visszatértek-e gondok? *Pedig* mikor téged látlak, Esztelle! mikor kezeidet tartom! akkor minden gond fut előlem: Kommt ihr schon wieder? — *Und doch*, wenn ich dich ansehe, deine hand halte, Stella! flieht alles (V: 50).

Az *akár* köztárszó kellett volna a következő mondatokban: Az újabb időkben a nagyok, *oka legyen annak a mi lenni akar*, elveszve vagynak az egészben: neuerdings aber scheinen die vornehmern, *es sei nun aus welchem grunde es wolle*, verloren in dem ganzen (IV: 375. e h. *akár*-mi az oka, v. *akármi* legyen az oka). A' ki, *legyen az a' kevélységből, legyen* rettegésből, setét utba be nem megyen, igen igen derék ember lehet. . (IV: 307). Legyünk elmések *vagy* ostobák, istenesek *vagy* világiak, sem így, sem úgy nem tarthatunk meg: wir mögen närrisch *oder* vernünftig, weltlich *oder* geistlich gesinnt sein (SS. 36. e h. *akár* elmések, *akár* ostobák stb.).

II. A köv e t k e z t e t ő főmondatokban föltétes mellékmondat után az *úgy* szó használatát voltak a kik németesnek bélyegezték. Lássunk példákat:

Ha visszatérek oda, *úgy* Trenmornak fegyverével térek vissza: soll weichen ich, *so* ist's mit den waffen von Trenmor (VI: 116. Fáb. I: 160: Ha térnem kell, T. fegyverével térek).

Ha meg kell halnia: oh, *úgy* ne hagyd el őtet az eloszlás rettenetes órájában: soll mein vater sterben, o *dann* steh' ihm bei, in der schauervollen stunde (II: 99. Kónyinál, Ábel 91: Ha az én atyámnak meg kell halni: oh légy segedelmül néki). De ha szelíden jelensz meg, *úgy* koránynak leblei repdesnek körül: aber, wallst du in milde hervor, *dann* umsäuseln dich morgenlüftchen (VI: 195. Fáb. III: 287: De ha szelíden lépsz elő, *úgy* hajnalszel-

lők sottognak körül). Így fordítja még Kazinczy a német *dann* t az *úgy* szóval VII: 21, 64, 110 stb. stb.

Ha erőszak visz az oltárhoz, *úgy* ott hitszegés s szentségtörés várnak reám: si la violence me conduit à l'autel, le parjure et le sacrilège m'y attendent (I: 143. szintígy ford. már B á r ó c z y VIII: 58). — Ha igaz az, hogy szép lelkeket formálni dicséretre érdemes: *úgy* nem kétlhetem, hogy azt javallani fogod (Lev. I: 270). Ha historiai s filosofiai tárgyat tesznek célul, *úgy* senki sem botránkozik meg az ő rossz magyarságokon (Lev. I: 17). «Nem emlékezem ha bécsi utam olta hozzád irtam e? Ha irtam, *úgy* bizonyosan irtam, hogy miket láttam s hallottam ott, *úgy* levelem bosszantani fog azoknak másodszori előbeszélése által (Siposhoz 30).

Ebben az *úgy*-ban rendesen dunántúliak és dunamellékiek ütköznek meg, mert az ő nyelvszokásuk ilyenkor *akkor*-t kíván. Pedig Kazinczy az *akkor*-nak szó szerint megfelelő német *dann*-t is ilyenkor mindig az *úgy* szóval fordítja, s ezt használja akkor is mikor franciából fordít, akkor is mikor eredetét ír, végre akkor is mikor az előmondat főmondat; pl.

Szaporítsd meg kevés számu nyájamat, *úgy* belőle szegény szomszédomat is részeltethetem: lass meine herde sich mehren, so kann ich sie mit meinem armen nachbar teilen (III: 7). Éreztesd azt csak felényiben Daphnéval, *úgy* neked áldozom csészémet: o lass Daphnen nur die hälfte so für mich empfinden, *dann* will ich diese schale dir weihn (III: 92). Úgy sokáig várandod ötet: und lang wirst harren du Morna (VI: 12. *Úgy* soká fogod te várni, Fáb. 17). «Megvakult mind a két szemére. Az szomorú dolog. Úgy természetes hogy nem madarászhat: ja, *da* taugt er freilich nicht zum vogelsteller (IV: 219).

Ha mindezekhez még tekintetbe vesszük Arany J. javalló nyilatkozatát (M. Nyelvőr I.) és az én adataimat (A M. Kötszók I.): akkor a *ha—úgy* kapcsolatát nem fogjuk az idegen szerkezetek közé számítani s el fogjuk különíteni a valóban németes *minthogy* — *úgy*-félék társaságától.

B) Alárendelés.

I. A *hogy*-os mondat főmondat nélkül Kazinczynál sokszor előfordul mint hasonló elliptikus szerkezetnek fordítása; pl.

Oh, hogy a hűs esti szellők ártásodra ne légyenek: *o dass* die kühlen abendwinde dir nicht schaden (III: 15. a Geszner 1. kiad. 18: Ó ne ártson néked a hives estveli szellő). *Hogy* Pán áldja meg nyájatokat, s Ceres és Bacchus mezőtöket s szőlőteket, s a házi istenek vigadva mulassanak hajléktokban! *dass* Pan eure herden beschütze, und Ceres und Bacchus eure fruchte und eure reben, und *dass* die hausgötter freundlich in euren hütten wohnen (II: 317. ép így Nagy S.-nál 113: Hogy Pán őrizze meg nyájaitokat...) *Oh, hogy* minden gondolat elhagyna! *hogy* buta alvásban, *hogy* könnyüknek özönében folyhatna széllyel életem!: *O dass* ich ohne gedanken wäre! *Dass* ich in dumpfen schlaf, *dass* ich in hinreisenden tränen mein leben hingebe! (V: 82. a Sztellának 1. kiad. Ó bár elhagyna minden gondolat, minden érzés! bár valamely buta álomban, bár könnyeimnek özönében folya életem!). Él? *Oh hogy* még sokáig éljen! Lebt er noch? *O, dass* er noch lange leben möge! (SS. 61).

Különben olyankor is szereti alkalmazni ezt az ellipsist, mikor az eredetiben más alakja van a kifejezésnek; pl.

Chongor még nincs itt! *Oh, hogy* valamely veszély ne tartóztatná távol atyjának viskójától! *Wenn* ihn nur nicht ein unglück von seines vaters hütte entfernt hält! (IX: 183). *Hogy* nekem ötlet Nagysád meg ne zavarja: Gnädiges fräulein, machen Sie mir den mann nicht verwirrt (Barnh. 99).

De ámbár Kazinczy a német hatása alatt szokatlan gyakran alkalmazza ez elliptikus szerkezetet, hibául ezt nem róhatjuk föl neki, mert mi népies beszédünkben is elégszer találkozunk ilyen fölkiáltó kifejezésekkel: «mióta Brassó elvette az erdőket — *hogy az isten büntesse meg őket* — elszedik a fejszét, lánczot» (MNYelvőr IV: 556). És már Verseghy megemlékszik róla Magyar Grammatikájában (254. §.): «A felkiáltások előtt az első mondas elhagyattatik, mint: «*Hogy én magyarul nem tudok!* azaz: sajnálom, hogy nem tudok. *Hogy a tatár vigyen el,* azaz: kívánom, hogy elvigyen.» L. bővebben *M. Kötöszók* I: 150. és 154—155. ll.

De egy másik ilyen ellipsisében megbotránkozik nyelvérzékünk, mert nekünk teljesen szokatlan, abban t. i., hogy a *vielleicht dass* kezdetű német mondatokat szó szerint fordítja; pl.

Talán hogy az ég mindenét elvette, hogy bennem adja meg neki mindenét: *Vielleicht, dass* ihm der himmel alles nahm, um

ihm in mir alles wieder zu geben! (Barnh. 52). — *Talán hogy a bánat nem kíséri túl a tengeren: vielleicht dass ihr der kummer nicht ganz über das meer folgt.* (SS. 14). *Talán hogy az eggyik villám oda szálla le: vielleicht, dass erst ein blitz im gewitter ihn entzündet* (Pyrk. 14).

Az idegenszerűség vádja alá esik a tagadást és tiltást jelentő igék után állító mellékmondat használata, melyre már Kazinczynál rábukkanunk, s mely legújabb irodalmunkban mind sűrűbben burjánzik. Pl. Midőn attól tiltatok el, hogy bajainknak egy részét magunkról elkaczagjuk: indem ihr uns verbietet, einen teil unserer plagen wegzuscherzen (Diog. 179). Nem csak nem hívlak rá, sőt inkább tiltalak, hogy eljőjj (Cic. 138). Tagadja, hogy neki irt valamit embere (135).

A magyaros, népies nyelvszokás ilyenkor mindig tagadó mellékmondatot követel. Pl.

Tilalmazzák, hogy kedvünkre *ne* éljünk (Faludi 124). Kiknek meg vagyon tiltva, hogy semmire *ne* esküdjének (298). Megtiltá Th.-nak, hogy több levelet neki *ne* vigyen (Mikes: MulNapok. 209). Tiltanak rózsám, tiltanak tőled, titkon *se* beszéljek véled (népdal Krizánál). L. Nyr. XIX: 371.

II. A főltételező *ha* mellé — mint mai napság is némely fordítónk — németesen az *egyébíránt* v. *különben* szót veti, mikor a német mondat így kezdődik: *wenn anders* v. *wofern*. Példák:

Talám az, a mit én nekie mondtam (*ha egyéberánt* ez az írótablácska a késő maradékok kezébe jut) sok századok múlva is hasznára lehet valamely ifju teremtésnek: *wenn anders* eine abschrift auf die nachwelt kommen sollte (Diog. 71). — Oh, feleljen hát, feleljen — *ha különben* édes kedves grófnéja vagyok . . . : o sagen Sie mir, sagen Sie mir doch — *wenn ich anders* Ihre liebste, beste gräfin bin — (Em. 69). Oh Isten, *ha különben* te nekem irgalmas Istenem lehetsz, ne nehezítsd meg rajtam boszúló kezeidet: O Gott! erbarmer! *woferne* du, gerechter Gott, mein erbarmer sein kannst! giesse von deinem zorn nicht mehr über mich aus (II: 113. Kónyi 104: *ha* engem irgalmassággoddal érdemeltethetsz). Holnap bátran eredeك tengerre, *ha különben* ellenemre nem támadnak a szelek: *wofern* morgen die winde mir gewogen sind, will ich im kleinen gefässe von holz den fluten des

meeres mich vertrauen (II : 361. Kónyi 36 : *Ha* holnap a szelek kedveskednek nekem . . .).

El van kerülve ez a germanizmus a következő mondatban Elmúltak azok az idők, jó Diogenes; mert megcsalatkozható szemeim tégedet annak néznek: diese zeit ist vorbei Diogenes; denn du bist es, *wenn* mich *anders* meine augen nicht täuschen (Diog. 130). De különös, hogy soha sem használja ilyenkor a *wenn anders* jelentésével egészen egyező magyaros *ha ugyan-t*.

Néha abban utánozza a németet, hogy a föltételező mondatot kötőszó nélkül teszi a főmondat elé, vagyis, mint ő mondja, kiugratja a kötőszót. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy e szerkezet a magyar nyelvben is előkerül (l. MKszók. III : 114). Pl.

Bög egyszer a harc . . . : úgy e kő bekére fogja őket inteni : brüllt einst die schlacht . . . : sieh ! Mahnung des friedens wird der stein hier (VII : 179). Láss bizvást, sőt nézz, szemed arra van adva, de higgy is, s int szivednek szép religioja, hevülj. «Az utolsó sorban németizmus van» jegyzi meg maga Kazinczy, «kiugratám ezt: *ha*» (Lev. II : 309).

III. A relativ mondatot néha latinosan alkalmazza Kazinczy. Pl.

Te nem *az* vagy, *a' kít* a' gyalázattól szemérem, félelem a veszedelmektől, az őrzöngéstől ész elvonhasson (Kaz : Cic. 11). Egy nagy dolgoknak eredett jeles ifju, s méltó, *a ki* Virágtól szeretetessék (Lev. I : 80).

Ellenben elkerüli az idegenszerűséget a következő mondatban : Alba int fijának, *s az* visszavonja magát : Alba winkt seinem sohne, *der sich* in den grund zurückzieht (VIII : 246). Pedig ilyenkor a relativ nevmásnak idegenszerű használata irodalmunkban olyan közönséges, hogy már alig tűnik föl. Szigligeti az idézett helyen is alkalmazza : *ki* a fenékszínre vonul vissza (Egmont ford.).

28 l. 15 kr. — IX. szám. Az ik-es igékről. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1857. 32 l. 15 kr. — X. szám. A nyelvújításról. *Szarvas Gábor* l. tagtól. 1875. 25 l. 15 kr. (1873—1875.)

V. k. I. szám. Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 40 l. 25 kr. — II. sz. A neo- és palaeologia ügyében. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — III. szám. A hangsúlyról a magyar nyelvben. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — IV. szám. Brassai és a nyelvújítás. *Ballagi Mór* r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr. — V. szám. Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett *Szász Károly* l. tagtól. 1876. 40 l. 25 kr. — VI. szám. Művészet és nemzetiség. *Bartalus István* l. tagtól. 1876. 35 l. 20 kr. VII. szám. Aeschylus. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1876. 141 l. 80 kr. — VIII. szám. A mutató névmás hibás használata. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1876. 15 l. 10 kr. — IX. szám. Nyelvtörténelmi tanulások a nyelvújításra nézve. *Imre Sándor* l. tagtól. 1876. 97 l. 60 kr. — X. szám. Béreczy Károly emlékezete. *Arany László* l. tagtól. (1875—1876.)

VI. k. I. szám. A lágy aspiraták Kiejtéséről a zendben. *Mayr Auréltól* 10 kr. — II. szám. A manduk szertartásos könyve. *Bálint Gábortól* 10 kr. — A rómaiak satirájáról és satirairóikról. *Dr. Barna Ignác* l. tagtól 20 kr. — IV. szám. A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. *Goldziher Ignác* l. tagtól. 50 kr. — V. Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. *I. Szilágyi István* l. tagtól. II. *Vaszary Kolozstól*. III. *Revész Imre* l. tagtól. 60 kr. — VII. Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. *Bartalus István* l. tagtól 10 kr. — VIII. A mordvajak történelmi viszontagságai *Barna Ferdinand* l. tagtól 20 kr. — IX. Eranos. *Tel'fy Iván* l. tagtól. 20 kr. — X. Az ik-es igékről. *Joannovics György* l. tagtól 40 kr. (1876.)

VII. k. I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. *Barna Ferdinand* l. tagtól 50 kr. — II. Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasznítása. *Budenz József* r. tagtól. 10 kr. — III. Lessing (székfoglaló). *Zichy Antal* l. tagtól. 20 kr. — IV. Kapcsolat a Magyar és szuomi irodalom között *Barna Ferdinand* l. tagtól 10 kr. — Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 30 kr. — VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. *Tel'fy Iván* l. tagtól. Ára 30 krajcár. — VII. A nevekük és ők személyrugairól. *Imre Sándor* l. tagtól. 20 kr. — VIII. Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — IX. A török-tatár nép primitív kultúrájában az égi testek. *Vambéry Ármin* r. tagtól 10 kr. — X. Bátor László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székfoglaló.) *Volf György* l. tagtól 10 kr.

VIII. k. I. Corvin-codexek. *Dr. Ábel Jenőtől*. 60 kr. — II. A mordvajak pogány istenei s ünnepi szertartásai. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 50 kr. — III. Orosz-lapp utazásomból. *Dr. Genetz Arvidtől*. 20 kr. — IV. Tanulmány a japáni művészetéről. *Gr. Zichy Ágostól*. 1 frt. — V. Emlékbeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmándon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta *Szász Károly* r. t. 10 kr. — VI. Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — VII. Az ugynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-ind-ban *Mayer Auréltól*. 60 kr. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. *Dr. Ábel Jenőtől*. 80 kr. — IX. Ujperzsa nyelvjárások. *Dr. Pozder Károlytól*. 50 kr. — X. Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. Székfoglaló *Imre Sándor* r. tagtól. 30 kr.

IX. k. I. Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. *Budenz J.* r. tagtól 10 kr. — II. A Boro-Budur Jáva szigetén. *Dr. gr. Zichy Ágost* l. tagtól 40 kr. — III. Nyelvünk újabb fejlődése. *Ballagi Mór* r. tagtól 20 kr. — IV. A hunnok és avarok nemzetisége. *Vambéry Ármin* r. tagtól. 30 kr. — A Kün- vagy Petrarka-codex és a kimok. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 30 kr. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. *Szász Károly* r. tagtól. 10 kr. — VII. Ós vallásunk főistenei. *Barna Ferdinand* l. tagtól 40 kr. — VIII. Schopenhauer aesthetikája *Dr. Ruzsicska Kálmántól*. 10 kr. — IX. Ós vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. *Barna F.* l. tagtól 30 kr. — X. Lessing mint philologus. *Dr. Kont Ignác* l. tagtól 30 kr. — XI. Magyar egyházi népnekek a XVIII. századból. Székfoglaló. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 50 kr. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól 20 kr.

X. k. I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székfoglaló.) *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 30 kr. — II. Etzelburg és a magyar hünmonda. (Székfoglaló.) *Heinrich Gusztáv* l. tagtól. 20 kr. — III. A M. T. Akadémia és a szóni irodalmi társaság. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — IV. Értsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) *Joannovics György* l. tagtól. 30 kr. — V. Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. *Ballagi Mór* r. tag-

tól 10 kr. — VI. Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusai-
val. Miveltégtörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropiká-
jához.) *Dr. Petz Vilmos* tanártól. 60 kr. — Id. gróf Teleki László ismeretlen
versei. *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VIII. Cationale et Passionale Hungari-
cum. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 30 kr. — IX. Az erdélyi hirlapirodalom története
1848-ig. *Jakab Elek* l. tagtól. 50 kr. — X. Emlékezés Klein Lipót Gyula kül-
tag felett *Dr. Heinrich Gusztáv* lev. tagtól. 40 kr. — XI. Ujabb adalékok a magyar
zene történelméhez *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr. — XII. A magyar romanti-
cismus. (Székfoglaló.) *Bánóczy József* l. tagtól. 10 kr. — XIII. Ujabb adalék a
magyar zene történelméhez. *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr.

XI. k. I. Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? *Hunfalvy Pál* r.
tagtól. 20 kr. — II. Ujgörög irodalmi termékek. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 40 kr. —
III. Középkori görög verses regények. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — IV. Ide-
gen szók a görögben és latinban. *Dr. Pozder Károlytól*. 50 kr. — V. A csu-
vakról. *Vámbery Ármin* r. tagtól 30 kr. — VI. A számlálás módjai és az év
hónapjai. *Hunfalvy Pál* r. tagtól 20 kr. — VII. Telegdi Miklós mester magyar
katechismusa 1562-ik évből. *M. Lath Béla* l. tagtól. 10 kr. — VIII. Kaldi György
nyelve. *Dr. Kiss Ignác* l. tagtól. 50 kr. — IX. A Muhammedán jogtudomány eredet-
éről. *Goldziher Ignác* l. tagtól 10 kr. — X. Vámbery Ármin «A magyarok eredete
czimű műve néhány főbb állításának bírálata. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 60 kr. —
XI. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a nyelvőr. *Ballagi Mór* r. tagtól.
20 kr. — XII. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. Válaszom Hun-
falvy Pál bírálati megjegyzéseire. *Vámbery Ármin* r. tagtól. 30 kr.

XII. k. I. Seneca tragédiái. *Dr. Kont Ignác* l. tagtól. 60 kr. — II. Szombatos codexek.
Dr. Nagy Sándortól. 30 kr. — III. A reflexiv és vallásérköcsi elem a költészetben
s Longfellow. Székfoglaló. *Szász Béla* l. tagtól. 30 kr. — IV. A belviszonyragok
használata a magyarban. *Kunos Ignác és Munkácsi Bernáttól*. 50 kr. — V.
A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. *Vámbery Ármin* r. tagtól. 50 kr. —
VI. Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? *Volf György* l. tagtól. 50 kr. —
VII. A kasztamuni-i török nyelvjárás. *Irta Thury József*. 50 kr. — VIII. Nyel-
vészeti mozgalmak a mai görögöknél. *Telfy Iván* l. tagtól. 20 kr. — IX. Boldog-
asszony, ősvallásunk istenasszonya. *Kálmány Lajostól*. 20 kr. — X. A mondat
dualismusa. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 60 kr. — XI. A kunok nyelvéről és nem-
zetiségéről. *Gr. Kun Géza* t. tagtól. 40 kr. — XII. Isota Nogarola. (Székfoglaló.)
Ábel Jenő l. tagtól. 50 kr.

XIII. k. I. Kudrun, a monda és az eposz. *Heinrich G.* l. tagtól. 40 kr. — II. A vot-
ják nép multja és jelene. *Barna F.* l. tagtól. 30 kr. — III. Palesztina ismereté-
nek haladása az utolsó három évtizedben. *Goldziher I.* l. tagtól. 40 kr. — IV.
A homeroszi Demeter-hymnusról. *Ábel Jenő* l. tagtól. 50 kr. — V. A voljások
pogány vallásáról. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 20 kr. — VI. A régi magyar nyelv
szótára. *Szarvas Gábor* r. tagtól. 10 kr. — VII. Egy kis viszhang Vámbery
Ármin ur válaszára. *Budenz J. r.* tagtól. 20 kr. — VIII. Ki volt Calepinus magyar
törteke. *Szily Klmán* r. tagtól. 10 kr. — IX. Szegedi Lénárt énekeskönyve.
Bogisich Mihály l. tagtól. 50 kr. — X. Szórendi tanulmányok. I. rész. *Joanno-
vics György* t. tagtól. 30 kr. — XI. A kisebb görög tragikusok tropusai *Petz
Vilmostól*. 10 kr. — XII. Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. *Telfy Iván*
l. tagtól. 30 kr.

XIV. k. I. Az ó- és középkori Terentius biographiák. *Ábel Jenőtől*. 40 kr. — II. Szó-
rendi tanulmányok. II. rész. *Joannovics Györgytől*. 40 kr. — III. A mordva nép
házassági szokásai. *Barna F.* l. tagtól. 30 kr. — IV. Jelentés ujhellén munkák-
ról. *Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — V. Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvén-
ben és szokásaiban. *Kálmány Lajostól*. 10 kr. — VI. Etymologicum magnum
Romaniae. *Putnok Miklóstól*. 20 kr. — VII. A magyar szótók. *Simonyi Zsig-
mond* l. tagtól. 30 kr. — VIII. A nyelvújítás történetéhez. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 20 kr. —
IX. Szórend és accentus. *Brassai Sámuel* t. tagtól. 40 kr. — X. Három francia
hellenista és a volapük. *Telfy Iván* l. tagtól. 20 kr. — XI. Euhemer reliquiæ.
Némethy Gézá l. tagtól. 60 kr. — XII. Gáti István steganographiája, kapcsolatban a mo-
dern stenographiával. *Vikár Bélától*. 40 kr.

XV. k. I. Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. *Dr. Schreiner Már-
ton* l. tagtól. 30 kr. — II. André Chénier költészete. *Haraszi Gyulától*. 1 frt 50 kr. —
III. Kombináló szóalkotás. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 40 kr. — IV. Az aranyos-
széki mohácsi nyelvmélekek. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 15 kr. — V. Psychiatria és
politika. *Zichy Antal* t. tagtól. 10 kr. — VI. Ujabb hellén munkák és a hellén
nyelvtanítás. *Telfy Iván* t. tagtól. 60 kr. — VII. A magyar zene tudományos
tárgyalása. *Ponori Thewrewk Emil* r. tagtól. 20 kr.